

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою:

Удосконалення митного контролю України в умовах євроінтеграції

Виконав/ла: студент групи ПУ-22-1
спеціальність 281 «Публічне управління
та адміністрування»
Онасенко Яна Юріївна

Керівник к.держ.упр.,
Критенко Олена Олександрівна

Рецензент: Південно-східна митниця
Начальник управління по роботі з персоналом
Кандидат наук з державного управління
Ірина ЯРОВА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

Факультет / ННІ _____

Кафедра _____

Рівень вищої освіти _____

Спеціальність _____

Освітня програма _____

_____ управління _____

_____ публічного управління та митного
адміністрування _____

_____ бакалавр _____

_____ 281 Публічне управління та
адміністрування _____

_____ Публічне управління та
адміністрування _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного управління
та митного адміністрування

_____ / Антонова О. В. /

” _____ ” _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
здобувачу вищої освіти**

_____ Онасенко Яні Юріївні _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____ Удосконалення митного контролю України в умовах
євроінтеграції _____

керівник роботи _____ к.держ. упр. Критенко О. О. _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по УМСФ

від “20” квітня 2026 року № 303 кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 25.05.2026 - 05.06.2026

3. Вихідні дані до роботи Угода про асоціацію між Україною і ЄС, Митний кодекс України; Закон України «Про митний тариф»; Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу», Національна стратегія доходів, Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C), Конвенція про процедуру спільного транзиту, Стратегія розвитку системи управління ризиками у сфері митної справи; Стратегія інтегрованого управління кордонами; міжнародні стандарти та рекомендації Всесвітньої митної організації (Київська конвенція, Стандарти безпеки SAFE). Дослідження українських і зарубіжних авторів з проблеми функціонування системи митного контролю. Статистичні дані та аналітичні матеріали (дані Державної митної служби щодо результативності контролю; інформація про впровадження системи управління ризиками; звіти про використання технічних засобів контролю (сканери, вагові комплекси, системи радіаційного контролю); показники роботи інформаційних систем (NCTS, «єдине вікно», автоматизовані модулі аналізу ризиків).

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки) Історичні етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні Поняття, сутність та принципи митного контролю. Нормативно-правове регулювання митного контролю. Аналіз сучасного стану митного контролю в Україні в умовах євроінтеграції. Адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС. Проблеми та виклики митного контролю в Україні. Перспективи розвитку митного контролю в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу_ таблиці, діаграми, схеми, що ілюструють ключові аспекти дослідження

6. Дата видачі завдання 05.01.2026-15.01.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення теми кваліфікаційної роботи	31.12.25	
	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	15.01.26	
	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 01.04.26	
	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 01.04.26	
	Проведення розрахунків та аналізу	до 01.04.26	
	Написання вступу	до 01.04.26	
	Написання розділу 1	до 15.04.26	
	Написання розділу 2	до 01.05.26	
	Підготовка висновків	до 20.05.26	
	Оформлення роботи	до 25.05.26	
	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 31.05.26	
	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 10.06.26	
	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 05.06.26	

Здобувач освіти

_____ (підпис)

Онасенко Я. Ю.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Критенко О. О.

_____ (прізвище та ініціали)

* Зазначено орієнтовний перелік етапів, який коригується керівником роботи

АНОТАЦІЯ

Онасенко Я. Ю. **Удосконалення митного контролю України в умовах євроінтеграції**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження теоретико-правових та організаційно-практичних засад митного контролю України в умовах євроінтеграції, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності його функціонування відповідно до стандартів Європейського Союзу.

У роботі досліджено теоретичні, нормативно-правові та організаційно-практичні засади здійснення митного контролю України в умовах євроінтеграційних процесів. Розкрито сутність митного контролю, його функції, принципи та роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Проаналізовано історичні етапи становлення та розвитку системи митного контролю в Україні.

У роботі здійснено аналіз чинного митного законодавства України та особливостей його адаптації до стандартів Європейського Союзу. Досліджено сучасний стан функціонування митної системи України, визначено основні проблеми та виклики у сфері митного контролю в умовах цифровізації, глобалізації та воєнного стану. Особливу увагу приділено впровадженню електронних технологій, автоматизації митних процедур та застосуванню системи управління ризиками.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано напрями вдосконалення митного контролю України, зокрема шляхом гармонізації законодавства з нормами ЄС, розвитку цифрових інструментів митного адміністрування, підвищення прозорості процедур та ефективності діяльності митних органів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності митних органів України, у процесі вдосконалення митного законодавства та підготовки фахівців у сфері публічного управління і митної справи.

Ключові слова: митний контроль, митна система, митне законодавство, гармонізація, цифровізація, система управління ризиками, євроінтеграція, Європейський союз.

SUMMARY

Onasenko Ya. Yu. **Improvement of Customs Control in Ukraine in the Context of European integration**

Qualification work for bachelor's degree in specialty 281 «Public Management and Administration». University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the qualification work is a comprehensive study of the theoretical, legal and organizational and practical principles of customs control of Ukraine in the context of European integration, as well as the development of recommendations for increasing the efficiency of its functioning in accordance with the standards of the European Union.

The work examines the theoretical, regulatory, legal and organizational and practical principles of customs control of Ukraine in the context of European integration processes. The essence of customs control, its functions, principles and role in ensuring the economic security of the state are revealed. The historical stages of the formation and development of the customs control system in Ukraine are analyzed.

The work analyzes the current customs legislation of Ukraine and the features of its adaptation to the standards of the European Union. The current state of the functioning of the customs system of Ukraine was studied, the main problems and challenges in the field of customs control in the conditions of digitalization, globalization and martial law were identified. Particular attention was paid to the introduction of electronic technologies, automation of customs procedures and the application of a risk management system.

Based on the conducted research, directions for improving customs control in Ukraine were substantiated, in particular by harmonizing legislation with EU norms, developing digital tools for customs administration, increasing the transparency of procedures and the efficiency of customs authorities.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the proposed recommendations in the activities of customs authorities of Ukraine, in the process of improving customs legislation and training specialists in the field of public administration and customs affairs.

Keywords: customs control, customs system, customs legislation, harmonization, digitalization, risk management system, European integration, European Union.

Список публікацій здобувача:

Кривенко О. О., Онасенко Я. О. Європейські стандарти митного контролю: цифровий вимір для України: Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум. Матер. міжнар. науково-практ. конф.. (УМСФ, 24 квітня 2026 р). Дніпро, 2026. (Додаток А)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	13
1.1. Історичні етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні	13
1.2. Поняття, сутність та принципи митного контролю	20
1.3. Нормативно-правове регулювання митного контролю	30
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	38
2.1. Аналіз сучасного стану митного контролю України	38
2.2. Адаптація митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу	48
2.3. Виклики та перспективи здійснення митного контролю	58
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	79

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЕО	Авторизований економічний оператор
АСМО	Автоматизована система митного оформлення
АСУР	Автоматизована система аналізу та управління ризиками
ВМО	Всесвітня митна організація
ВРУ	Верховна Рада України
ДМСУ	Державна митна служба України
ЄАІС	Єдина автоматизована інформаційна система
ЄС	Європейський союз
ЗЕД	Зовнішньоекономічна діяльність
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МКУ	Митний кодекс України
СУР	Система управління ризиками
УКТЗЕД	Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності
GMS	Guarantee Management System –електронна система управління гарантіями для забезпечення сплати митних платежів у безпаперовій формі
NCTS	New Computerized Transit System – Нова комп'ютеризована транзитна система
MASP-C	Multi-annual Strategic Plan for Customs – Довгостроковий національний стратегічний план цифровізації Державної митної служби України
SAFE	Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade – Рамкові стандарти безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Митна система України є ключовим елементом державного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вона виконує важливі функції – фіскальну, контрольну, регулятивну та захисну. У процесі євроінтеграції митна служба стає одним із головних інструментів адаптації економічних відносин України до стандартів ЄС [1].

У сучасних умовах глобалізації та активізації міжнародної торгівлі митний контроль відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Особливої актуальності це питання набуває для України, яка обрала стратегічний курс на європейську інтеграцію та поступове входження до митного простору ЄС.

Актуальність теми дослідження зумовлена процесом адаптації національної системи митного контролю до європейських стандартів, імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також підвищенням ефективності митних процедур, забезпеченням прозорості митного контролю, мінімізацією корупційних ризиків, цифровізацією процесів та впровадження сучасних інформаційних технологій.

Крім того, в умовах воєнного стану значно зростає роль митного контролю у забезпеченні економічної стабільності, захисту внутрішнього ринку та контролю за переміщенням товарів стратегічного значення.

Теоретичне та практичне підґрунтя дослідження вдосконалення митного контролю в умовах євроінтеграції сформовано на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових праць вітчизняних вчених та аналітичних матеріалів міжнародних інституцій. Історичні аспекти та еволюцію митної системи України розглядали у своїх працях такі вчені, як: Архірейський Д. В. [4], Деркач Л. В. [3], Колесников К. М. [8], Ченцов В. В. [7], Мельник О. Г. [2] акцентують увагу на

ключових проблемах та здобутках митної системи в умовах євроінтеграції, що заклали підвалини для її подальшої трансформації.

Фундаментальні визначення та механізми здійснення митного контролю досліджуються в роботах Біленка О. В. [1], Гаращука В. М. [37], Коломієць Г. [12], Назарова О. В. [1], які розглядають організацію процедур саме крізь призму євроінтеграції. Аналізу принципів та особливостей митного контролю присвячено праці Бардаша С. В. [27], Ковальової М. Л. [26], Соколенка О. Л. [28]. Питання адаптації митної системи до норм та практик ЄС є центральними у працях Бречки М. Ю. [71], Гончаренка В. В. [54], Пипяка М. І. [61], Пожара А. А. [62], Шевченко Л. Г. [36], Царука А. В. [71], які обґрунтовують необхідність гармонізації національного законодавства до права ЄС. Особливості здійснення митного контролю в умовах війни розглядають у своїх працях Боштан А. Л., Резнік Н. П. [24], Шонія Б. Г. [21], Борса В. В., Теребейчик Ю. Р. [51], Шокало В. С. [47] розглядають цифровізацію як визначальний чинник розвитку міжнародної торгівлі.

Для об'єктивної оцінки прогресу було використано офіційні дані Міністерства фінансів України щодо виконання державного бюджету. Проте особливу наукову цінність мають матеріали незалежного моніторингу, зокрема «Тіньовий звіт щодо прогресу України у наближенні до Розділу 29 «Митний Союз», підготовлений командою ГО «Інститут аналітики та адвокації». Даний звіт дозволяє критично оцінити ефективність СУР, результативність пост-митного контролю та ідентифікувати реальні виклики, які залишаються поза увагою офіційної статистики.

Попри значну кількість напрацювань, стрімка зміна безпекового середовища та перехід на нові технологічні стандарти ЄС (такі як NCTS Фаза 5) потребують постійного оновлення наукового дискурсу. Дане дослідження покликане доповнити існуючі праці аналізом найсвіжіших статистичних даних та оцінкою перспектив прийняття нового Митного кодексу України.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження теоретико-правових та організаційно-практичних засад митного контролю України в умовах євроінтеграції, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності його функціонування відповідно до стандартів ЄС.

Для досягнення окресленої мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- 1) узагальнити історичні етапи розвитку митного контролю в Україні;
- 2) визначити сутність, принципи та функції митного контролю;
- 3) проаналізувати нормативно-правове регулювання митного контролю;
- 4) провести оцінку сучасного стану митного контролю в умовах євроінтеграційних процесів у митній сфері;
- 5) розглянути особливості адаптації митного законодавства України до стандартів ЄС
- б) виявити виклики та перспективи здійснення митного контролю.

Об'єктом дослідження є система митного контролю України в умовах євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є теоретичні, нормативно-правові та організаційно-практичні засади удосконалення митного контролю України відповідно до стандартів ЄС.

Методи дослідження. Для комплексного аналізу системи митного контролю в Україні було використано низку наукових методів, зокрема: аналізу і синтезу – для опрацювання наукової літератури, аналізу нормативно-правових актів та дослідження практики функціонування митного контролю; формально-юридичний метод для аналізу чинного митного законодавства України та вивчення нормативної бази ЄС у сфері митного контролю, що дозволило оцінити рівень гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами; системний підхід застосовувався для: комплексного дослідження механізмів митного контролю, вивчення взаємозв'язку між митною безпекою, цифровізацією та євроінтеграційними процесами, що дало можливість розглядати митний контроль як цілісну систему; методи індукції та дедукції

використовувалися для: встановлення загальних закономірностей розвитку митної системи; виявлення конкретних проблем та тенденцій у сфері митного контролю. Вони допомогли перейти від окремих фактів до загальних висновків і навпаки; методи абстрагування та узагальнення застосовувалися для: формування теоретичних висновків; розробки рекомендацій щодо вдосконалення митного контролю, завдяки яким автор сформував практичні пропозиції модернізації системи; статистичний метод використовувався для: аналізу показників діяльності митних органів; оцінки ефективності митного контролю; дослідження результатів цифровізації та впровадження СУР, що забезпечило обґрунтованість висновків на основі фактичних даних; метод моделювання застосовувався для оцінки ефективності впровадження новітніх технологій у митний контроль, що дозволило визначити перспективні напрями розвитку митної системи; також було використано SWOT-аналіз використовувався для: оцінки сильних і слабких сторін системи митного контролю; визначення можливостей та загроз її розвитку в умовах євроінтеграції, що допомогло комплексно оцінити сучасний стан митної системи України.

Застосування цих методів дозволило всебічно дослідити проблематику митного контролю та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Інформаційною базою дослідження є: наукова література, монографії, статті та дослідження з питань митного контролю, матеріали науково-практичних конференцій, нормативно-правові документи митного спрямування, офіційні звіти ДМСУ та Міністерства фінансів України, офіційні публікації та звіти як міжнародних організацій так і незалежних українських аналітиків щодо стану цифровізації митних процедур, виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також статистичні дані та аналітичні звіти, що відображають ефективність митного контролю.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані рекомендації можуть бути використані у діяльності митних органів України, а також у навчальному процесі та підготовці фахівців з публічного управління й

митної справи.

Апробація матеріалів дипломної роботи відбулася під час проведення міжнародної науково-практичної конференції «Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум», яка відбулася в Університеті митної справи та фінансів 24 квітня 2026 року.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два розділи (шість підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 63 сторінки. Список використаних джерел містить 73 найменування. У роботі вміщено 3 рисунки та 6 таблиць. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у 3 додатках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

1.1 Історичні етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні

Становлення та розвиток митного контролю в Україні мають тривалий історичний характер, що відображає еволюцію державності, зовнішньоторговельних відносин, економічної політики та механізмів захисту національних інтересів. Формування митного контролю відбувалося під впливом політичних, соціально-економічних і правових трансформацій, які визначали зміст митної діяльності, функції контролю та форми регулювання переміщення товарів через кордон.

Численні науковці, досліджуючи історію становлення та розвитку митної справи в Україні, умовно виділяють шість послідовних етапів її еволюції, а саме:

I етап – докиївський період (V ст. до н.е. – VIII ст. н.е.);

II етап – період Київської Русі та монголо-татарського панування (XI–XVII ст.);

III етап – період запорізького козацтва – Гетьманщини (XVI ст. – перша половина XVIII ст.);

IV етап – період входження українських земель до Російської імперії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.);

V етап – період перебування України у складі СРСР (1917–1991 рр.);

VI етап – період становлення незалежності України та розвитку суверенної держави (1991 р. – дотепер) [2–6].

I. Велика кількість праць вітчизняних науковців [2-10] присвячена дослідженню зародження митних механізмів у античному світі. Дослідження

Колеснікова К. М. [8–10] доводять, що у еллінський період (VII–II ст. до н. е.) митна справа формувалася разом із розвитком активної морської та транзитної торгівлі в Північному Причорномор'ї, де основними центрами стали грецькі поліси та порти. Митні платежі: портові збори, експортно-імпорتنі мита – виконували передусім фіскальну функцію і стягувалися спеціальними посадовцями, зокрема в портах та емпоріях. Водночас застосовувалися митні пільги, привілеї та міжнародні домовленості, наприклад – ателія, що використовувалися як інструмент регулювання торгівлі та підтримки економічних і політичних інтересів держав.

Емпорії фактично виконували функції, близькі до сучасних митниць: контроль за ввезенням і вивезенням товарів, організація торгівлі та надання пільг купцям. У них діяли митні збори, були склади для товарів та забезпечувався облік вантажів.

В ті часи держави (поліси) намагалися регулювати торгівлю через податки, як от: зменшення ставок мита з метою залучення купців, а їх збільшення робили для того, щоб поповнити бюджет. Також встановлювали митні пільги та створювали полегшені умови для торгівлі. Торгівля ключовими товарами (зерно, раби, риба) була під особливим контролем.

Отже, митні відносини (хоча тоді їх так не називали) античних часів виникли разом із розвитком морської торгівлі, реалізовувалася через емпорії, включали збори, контроль товарів і пільги. З плином часу та подальшим розвитком вони поступово перетворювалися на важливий інструмент державної економічної політики.

II. Перші прояви митного контролю на українських землях пов'язані з розвитком торгівлі в період Київської Русі. Активне функціонування торговельних шляхів, зокрема відомого маршруту «із варягів у греки», сприяло запровадженню зборів із товарів, що перевозилися через територію держави. У цей час застосовувалися різноманітні торговельні мита, серед яких особливе місце займало «мито» як плата за перевезення товарів, користування торговими шляхами, переправами або право торгівлі на певній території.

Можна сказати, що у середньовіччі, за умов натурального господарства, митні збори були одним із найнадійніших джерел доходів держави. Враховуючи той факт, що торгівля була обмеженою, кожен торговий потік мав велике значення для скарбниці. Мито стягувалося не на кордонах держави, а в місцях торгівлі (торгові міста, порти, погости). Князі використовували мито як для наповнення казни так і для контролю територій та зміцнення держави. Основними видами мита в ті часи були торгове мито, мостове мито, яке стягувалось за проїзд та збори на ринках.

До речі, за часів Київської Русі та монголо-татарського панування з'являються документи, що регулювали мито, а саме: Договір Русі з Візантією (911 р.) – який встановлював безмитну торгівлю в Константинополі та був спрямований на захист товарів; Рафальштетенський митний статут (903–904 рр.) встановлював мита для купців; Остригомський митний тариф визначав розміри мита. Цей факт можемо вважати зародками міжнародного митного права [2-4, 8-10].

Отже, можемо зробити висновок, що за часів Київської Русі митна справа була ключовим джерелом доходів, зосереджувалася в торгових центрах, активно регулювалася міжнародними договорами та стала важливим інструментом державотворення. І, хоча система митного контролю ще й не мала чітко оформленого інституційного характеру, проте вже на цьому етапі закладалися основи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

III. Подальший розвиток митних відносин відбувався в період існування Запорозької Січі та Гетьманщини. У цей час митна справа набуває більш організованого характеру, що було пов'язано з необхідністю контролю торговельних потоків, наповнення військового скарбу та регулювання економічних зв'язків із сусідніми державами.

На кордонах та переправах функціонували митні застави, де здійснювався облік товарів і справляння відповідних зборів. Особливого значення набув

контроль за переміщенням стратегічно важливих товарів, зброї, солі, худоби та ремісничої продукції.

У середині XVII ст. за гетьманування Б. Хмельницького митна справа стала одним із ключових елементів фінансової системи Гетьманщини та головним джерелом наповнення державного бюджету. В умовах війни 1648–1667 рр. митні надходження виконували функцію основного ресурсу для забезпечення військових потреб, що зумовило формування цілісної митної політики.

Митна політика була спрямована на розвиток торгівлі, забезпечення безперервності торговельних шляхів та недопущення економічної блокади, а також на стимулювання внутрішнього ринку і посилення транзитного значення українських територій. Її організація базувалася на поєднанні традицій Речі Посполитої, козацького звичаєвого права та практик сусідніх держав, а нормативною основою виступали гетьманські універсали.

Важливим кроком став універсал 1654 р., який запроваджував централізовану систему оподаткування іноземних купців, визначав перелік товарів і встановлював принцип одноразової сплати мита до Військового скарбу. Це сприяло усуненню місцевих зборів і посиленню державного контролю над митною сферою.

Сформувалася більш структурована система мит, основними видами якої були індукта (ввізне мито) та евекта (вивізне мито) із середньою ставкою близько 2 % від вартості товару. Окрім них існували транзитні та внутрішні збори. Митні надходження забезпечували від чверті до половини доходів державної скарбниці, що підкреслює їхню фіскальну значущість.

Водночас система мала становий характер, оскільки значні групи населення (козацька старшина, духовенство, заможні козаки) звільнялися від сплати мит, що формувало нерівномірність податкового навантаження. Додатковими проблемами були практика відкупу мит і численні зловживання.

Особливу роль у митних відносинах відіграла Запорозька Січ, де мито виступало головним джерелом доходів і включало широкий спектр проїзних і торгових зборів.

У середині XVIII ст. відбулася ліквідація митної автономії Гетьманщини: у 1754 р. було скасовано індукту та евеку та запроваджено єдину імперську систему оподаткування, що означало втрату самостійної митної політики України [2-10].

Отже, митна справа в Гетьманщині виконувала провідну фіскальну та регулятивну функції, забезпечувала розвиток торгівлі та державного управління, однак поступово була інтегрована в імперську митну систему.

IV. У XVIII–XIX століттях розвиток митного контролю на українських землях визначався входженням територій до складу російської та Австро-Угорської імперій. У цей період митна політика здійснювалася відповідно до законодавства імперських центрів. У межах російської імперії митний контроль використовувався як інструмент захисту внутрішнього ринку, регулювання імпорту та експорту, а також забезпечення фіскальних надходжень. В цей період відбувається інституціоналізація митної служби – створюються митниці, прикордонні пости, удосконалюються процедури перевірки товарів і документів.

На західноукраїнських землях, що входили до Австро-Угорщини, митне регулювання також розвивалося відповідно до європейських адміністративних практик, зокрема щодо стандартизації процедур контролю.

V. Після падіння російської імперії в 1917 р. в Україні почалося формування власної митної системи. Українська Центральна Рада створила Департамент митних зборів і запровадила тимчасовий прикордонний митний контроль, використовуючи ще старі російські норми. За гетьмана Скоропадського у 1918 р. митна система стала більш організованою: сформовано структуру митних органів, мережу митниць і посилено контроль за експортом та імпортом. У Західноукраїнській Народній Республіці митна справа через війну і брак ресурсів була слабкою та обмеженою.

Після встановлення радянської влади відбулася централізація митної системи. Митний кодекс 1928 р. скоротив кількість митних установ і підпорядкував їх союзному центру. У 1930–40-х роках митна система була під жорстким державним контролем, а під час Другої світової війни в Україні фактично припинила роботу.

У 1950–70-х роках із розвитком зовнішньої торгівлі митна система СРСР розширюється, з'являються нові правила контролю та міжнародні угоди. Митний кодекс 1964 р. закріпив централізовану систему та поняття контрабанди.

У 1980-х роках почалися реформи: створено окремий орган митного контролю, послаблено державну монополію на зовнішню торгівлю. Митний кодекс 1991 р. заклав основу переходу до сучасної митної системи України [2-10].

Отже, у радянський період митний контроль функціонував в умовах централізованої планової економіки та державної монополії на зовнішню торгівлю. Основна увага приділялася не стільки регулюванню ринкових процесів, скільки контролю за дотриманням державної зовнішньоекономічної політики. Митні органи виконували переважно контрольні та фіскальні функції. Особливе значення мало запобігання незаконному переміщенню товарів, валютних цінностей, культурних цінностей та стратегічних ресурсів.

VI. Після проголошення незалежності України у 1991 році розпочався новий етап становлення національної митної системи. Формування митної системи незалежної України було зумовлено здобуттям державного суверенітету. Варто підкреслити, що в умовах реформування митної системи України в контексті європейської інтеграції найбільш показовим у її історичному розвитку є саме останній із зазначених етапів. Така думка зумовлена тим, що саме в цей період було започатковано євроінтеграційний вектор розвитку держави, а також розпочато системну гармонізацію митної сфери України з принципами та стандартами ЄС. Прийняття Закону України «Про митну справу» та МКУ (втратили чинність) заклало правові основи

функціонування митної галузі. Ці фундаментальні документи заклали основи незалежної митної системи, визначили принципи митної справи, правила переміщення товарів та боротьби з порушеннями, забезпечуючи захист економічних інтересів держави [11].

У 1991 році було створено Державний митний комітет України, який започаткував інституційне оформлення національної митної служби. Подальший розвиток митного контролю характеризувався формуванням нормативно-правової бази, удосконаленням процедур митного оформлення, впровадженням інформаційних технологій та поступовою гармонізацією законодавства з міжнародними стандартами.

Упродовж 1992–1994 рр. відбувалася активна розбудова мережі митних органів і пунктів пропуску, формувалася митна інфраструктура на державних кордонах, а також створювалися територіальні митні управління.

У 1990-х роках ключовими напрямками розвитку стали формування митно-тарифної політики, розширення міжнародного співробітництва (зокрема в межах Всесвітньої митної організації), а також посилення митного контролю в умовах зростання обсягів зовнішньої торгівлі та контрабанди.

У період 1996–2002 рр. відбулося створення ДМСУ, що супроводжувалося структурною реорганізацією, розвитком митної інфраструктури та становленням системи професійної підготовки кадрів.

У 2000-х роках розвиток митної справи та митного контролю в Україні набув якісно нового змісту, що проявилось в переході до системної модернізації митної галузі. Провідними тенденціями цього періоду стали впровадження інноваційних підходів до організації митного адміністрування, зокрема реалізація концепції «електронної митниці», яка сприяла автоматизації процедур та підвищенню їх прозорості. Водночас відбувалося вдосконалення механізмів протидії контрабанді та порушенням митних правил, що відповідало зростаючим викликам у сфері ЗЕД. Важливим напрямом розвитку стала також адаптація національної митної системи до міжнародних стандартів, що забезпечило її поступову інтеграцію у світовий економічний простір. Важливим

етапом, в контексті вищезазначеного, стало прийняття нових редакцій МКУ, особливо у 2002 та 2012 роках, що сприяло оновленню процедур митного контролю та було суттєвим кроком у напрямку євроінтеграції.

Період 2012–2014 рр. характеризувався інституційною нестабільністю, пов'язаною з об'єднанням митної та податкової служб у Міністерство доходів і зборів, а згодом – у Державну фіскальну службу, що спричинило зниження ефективності управління митною сферою, ускладнення функціонального розмежування повноважень та послаблення системи митного контролю.

У 2014–2018 рр. тривала реорганізація фіскальних органів, спрямована на оптимізацію їхньої структури та підвищення ефективності діяльності, що супроводжувалося поступовим відновленням інституційної самостійності митної служби та посиленням її ролі у реалізації державної митної політики.

Починаючи з 2018 року і донині, відбувається функціонування ДМСУ як окремого центрального органу виконавчої влади, що супроводжується продовженням реформ, адаптацією до європейських стандартів та виконанням завдань в умовах збройної агресії та розвитку ЗЕД [4].

Отже, митна система України пройшла складний шлях еволюції – від створення «з нуля» у 1991 році до сучасної реформованої структури, яка постійно змінюється під впливом економічних, політичних і безпекових викликів.

На сучасному етапі розвиток митного контролю України відбувається під впливом євроінтеграційних процесів, цифрової трансформації та необхідності посилення митної безпеки. Крім того, в умовах воєнного стану митний контроль набуває додаткового значення як інструмент забезпечення економічної безпеки держави, захисту внутрішнього ринку та контролю стратегічного імпорту.

Узагальнення етапів становлення та розвитку митного контролю в Україні наведено Додатку Б.

1.2 Поняття, сутність та принципи митного контролю

Митний контроль є ключовим елементом забезпечення економічної та фіскальної безпеки держави й належить до пріоритетних функцій митних органів будь-якої країни. Його призначення полягає у забезпеченні правомірного переміщення осіб, товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також у повному й своєчасному справлянні митних платежів.

З урахуванням сучасних викликів і загроз, зокрема тероризму та міжнародної організованої злочинності, провідні європейські держави приділяють значну увагу вдосконаленню системи митного контролю. Вони впроваджують інноваційні форми та технології, що підвищують ефективність контролю, водночас спрощуючи та уніфікуючи митні процедури, що сприяє захисту фінансових і зовнішньоекономічних інтересів держави.

В сучасних умовах, що характеризуються активним розвитком міжнародних торгових відносин, система митного контролю має бути ефективною та здатною оперативно реагувати на загрози, одночасно спрощуючи процес митного оформлення для учасників ЗЕД [12, С. 223].

Дослідження сутності митного контролю потребує аналізу генези цього поняття у вітчизняному законодавстві та міжнародній практиці. Простежуючи еволюцію дефініції «митний контроль», можна відзначити поступове розширення його функціонального наповнення та уточнення суб'єктного складу.

Перші кроки у визначенні митного контролю в незалежній Україні були зафіксовані у Митному кодексі 1991 року, де основний акцент зміщувався на «забезпечення дотримання порядку переміщення через митний кордон товарів та інших предметів» [13]. У цей період контроль розглядався переважно як процедурна діяльність щодо конкретних об'єктів.

Подальший розвиток нормативної бази (зокрема Накази ДМСУ № 283 від 1995 р. та № 579 від 2001 р.) уточнив, що митний контроль – це не поодинокі дії, а «сукупність заходів», що здійснюються посадовими особами митних органів. Це

дозволило трактувати контроль як системну діяльність, що охоплює різні види транспорту (морський, авіаційний тощо) та категорії осіб [14, 15].

Якісний стрибок у розумінні досліджуваного поняття відбувся з прийняттям Митних кодексів 2002 та 2012 років. Сучасне трактування (ст. 4 МКУ 2012 р.) визначає митний контроль як заходи, що забезпечують дотримання не лише митного законодавства, а й усіх нормативно-правових актів з питань державної митної справи та міжнародних договорів України. Відповідно до положень митного законодавства України, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами з метою забезпечення дотримання норм законодавства України з питань митної справи [16]. Такі заходи реалізуються щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також громадян, які перетинають митний кордон.

МКУ визначає організаційно-практичні засади здійснення митного контролю в Україні та спрямований на забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки, захисту прав та інтересів громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, а також забезпечення додержання чинного законодавства з питань митної справи [17].

Вважаємо за доцільне розглянути визначення дефініції «митний контроль» закріплене у Регламенті Європейського парламенту, а саме: «конкретні дії, які виконують митні органи для того, щоб забезпечити дотримання митного законодавства та іншого законодавства, що регулює прибуття, вибуття, транзит, переміщення, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митною територією Союзу та країнами або територіями, які не є частиною такої території, та перебування і переміщення на митній території Союзу товарів із третіх країн і товарів, поміщених під процедуру кінцевого використання» [34]

Для глибшого розуміння термінології доцільно систематизувати ключові підходи до визначення митного контролю у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

**Еволюція підходів до визначення змісту митного контролю у
національному та міжнародному законодавстві**

Джерело	Ключовий акцент	Мета
Митний кодекс України 1991 р.	Порядок переміщення об'єктів	Дотримання регламенту кордону
Киотська конвенція 1999 р.	Діяльність митної служби	Дотримання митного законодавства
Митний кодекс України 2012 р.	Сукупність заходів митних органів	Дотримання норм МКУ, законів та міжнародних договорів
Митний кодекс ЄС 2013 р.	Конкретні дії (specific acts)	Контроль за прибуттям, транзитом та кінцевим використанням

Джерело: складено автором за [13, 16, 18, 19]

На відміну від українського підходу, де акцент зроблено на «заходах», європейське право оперує терміном «конкретні дії» (specific acts). Такий підхід є більш практико-орієнтованим, оскільки охоплює не лише факт перетину кордону, а й подальше «кінцеве використання товарів» та їх перебування на митній території Союзу.

Таким чином, науковий аналіз дозволяє виділити три етапи трансформації поняття, а саме:

1. Об'єктний (1990-ті рр.): фокус на товарах та предметах.
2. Процедурний (2000-ні рр.): фокус на системі заходів та компетенції органів.
3. Глобалізаційний (сучасність): фокус на міжнародних стандартах, безпеці ланцюгів постачання та пост-митному аудиті.

Сутність митного контролю полягає у перевірці законності переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, правильності нарахування та сплати митних платежів, а також у запобіганні порушенням митних правил. Він є не лише контролюючим, а й регулюючим механізмом, що сприяє розвитку ЗЕД.

Згідно з положеннями Киотської конвенції, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства [18]

Отже, відповідно до законодавства, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами з метою забезпечення дотримання норм МКУ, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, а також міжнародних договорів України [16].

Наукова дискусія щодо змісту категорії «митний контроль» характеризується різноманіттям підходів, що зумовлено багатогранністю цього інституту.

Зокрема, Гребельник О. П. акцентує увагу на функціональному аспекті, розглядаючи митний контроль як систему заходів, що реалізуються митними органами в межах їхніх повноважень для забезпечення комплаєнсу з національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями держави [20, с. 276]. Схожої позиції дотримується Шонія Б. Г., який визначає контроль як комплекс дій, спрямованих на суворе дотримання чинних норм митного права [21, с. 49].

Інша група науковців, зокрема Кормич Б. А. та Коваль Н. О., розширюють суб'єктно-об'єктний склад контролю, трактуючи його як виконання спеціальних дій, що регулюють порядок транскордонного переміщення не лише товарів, а й транспортних засобів та валютних цінностей як фізичними, так і юридичними особами [22, с. 47]. У свою чергу, Міщенко І. В. та Гармаш А. І. підкреслюють формалізований характер цієї діяльності, визначаючи її як сукупність встановлених законом митних формальностей, обов'язкових для виконання всіма учасниками митних відносин, окрім самих контролюючих органів [23, с. 87].

Окремий підхід пропонують Резнік Н. П. та Баштан А. Л., які виокремлюють правоохоронну та захисну функції контролю. На їхню думку, митний контроль – це передусім інструмент держави, спрямований на недопущення контрабанди та порушень митних режимів [24, с. 106].

Синтезуючи вищезазначені концепції та враховуючи специфіку нашого дослідження, доцільно інтерпретувати митний контроль як динамічну систему регулятивно-наглядних інструментів. Така система покликана гарантувати

законність зовнішньоторговельних операцій, одночасно реалізуючи стратегічні завдання щодо захисту економічного суверенітету, сприяння легальній торгівлі та забезпечення безпеки суспільства.

Запропоноване трактування акцентує увагу на дуалістичній природі митного контролю. З одного боку, він виступає бар'єром для внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції та нелегальних потоків, а з іншого – діє як фасилітатор міжнародної інтеграції. Такий підхід дозволяє досягти необхідного балансу між суворістю нагляду та спрощенням торговельних процедур, що повною мірою корелює із сучасними вимогами глобалізації та стандартами міжнародного митного співробітництва.

За результатами аналізу можемо зробити висновок, що , з теоретичного погляду категорію «митний контроль» розглядають у двох аспектах:

- 1) як правову категорію, згідно з якою «митний контроль – це регламентована діяльність держави в особі митних органів»;
- 2) як управлінську функцію, згідно з якою «митний контроль – це спосіб зворотного зв'язку, що дозволяє державі оцінити ефективність митного регулювання та виявити порушення.

Сутність митного контролю полягає у перевірці законності переміщення товарів, транспортних засобів та осіб через митний кордон. Вона виражається через наступні складові:

- 1) перевірна, тобто, звірка фактичних даних про товар із відомостями, зазначеними в декларації;
- 2) правоохоронна складова, яка полягає у запобіганні контрабанді та порушенні митних правил;
- 3) статистична складова, яка включає в себе збір достовірної інформації про товарообіг для формування зовнішньоекономічної стратегії держави.

Виходячи з аналізу сутності митного контролю, логічним кроком є дослідження принципів його здійснення, оскільки вони є базовими вимогами, що забезпечують ефективність та законність реалізації митних заходів. Принципи митного контролю в Україні, визначені ст. 318 МКУ, базуються на

обов'язковості перевірки всіх товарів і транспортних засобів, що перетинають кордон, застосуванні СУР, дотриманні законності, законності, прозорості, а також спрощенні процедур для сумлінних суб'єктів ЗЕД. Це забезпечує захист економічних інтересів держави при прискоренні товарообігу. Принципи митного контролю – це фундаментальні засади, на яких будується діяльність митних органів. Науковці розділяють загальні та спеціальні принципи митного контролю, основний зміст яких автором наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Змістовна характеристика принципів митного контролю

Принцип	Зміст
Обов'язковість	Митному контролю підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон
Пропорційність	Митний контроль повинен бути адекватним до рівня ризику, який пов'язаний із переміщенням товарів через митний кордон
Ефективність	Митний контроль має бути швидким, точним і економічно доцільним, для цього митні органи використовують сучасні інформаційні технології, автоматизовані системи та інші інструменти, що дозволяють оперативно обробляти документи, проводити перевірки і оформляти вантажі
Вибірковість (управління ризиками)	Митний контроль обмежується лише тими формами, які є достатніми для забезпечення додержання законодавства, на основі аналізу ризиків
Законність	Митний контроль здійснюється виключно в межах компетенції митних органів та відповідно до законодавства України
Нейтральності	Митний контроль має бути неупередженим і однаковим для всіх учасників ЗЕД
Єдність	Застосування єдиного порядку митного контролю на всій митній території України
Прозорість	Процедури митного контролю мають бути зрозумілими та відкритими для учасників ЗЕД
Спрощення процедур	Сприяння міжнародній торгівлі шляхом прискорення митного оформлення
Співробітництво	Митні органи взаємодіють з учасниками ЗЕД, АЕО, іншими особами, діяльність яких пов'язана із здійсненням зовнішньої торгівлі
Міжнародне співробітництво	Взаємодія з митними адміністраціями інших країн та міжнародними організаціями (ВМО, СОТ) для гармонізації процедур, обміну даними та спільної протидії транскордонній злочинності.

Джерело: складено автором за [16, 25, 26, 27, 28]

Сучасна парадигма митного контролю зміщується від тотальної перевірки всіх вантажів до вибіркового контролю, заснованого на системі АСУР, однією з цілей якої МКУ визначено забезпечення більш ефективного використання наявних у митних органів ресурсів та зосередження їхньої уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю (сферах ризику) [35, с. 29].

Отже, принципи митного контролю формують базові підходи до здійснення нагляду за переміщенням товарів через митний кордон і є важливим елементом забезпечення економічної безпеки держави. Їх реалізація сприяє підвищенню ефективності та безпечності митних процедур, створенню рівних умов для суб'єктів господарювання, протидії митним правопорушенням і розвитку міжнародної торгівлі. Практичне дотримання цих принципів забезпечує формування прозорого, справедливого та стабільного митного середовища відповідно до сучасних глобальних вимог.

На останок проаналізуємо процес митного контролю, який включає низку послідовних етапів та здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом застосування таких форм митного контролю як:

- 1) перевірка документів та відомостей;
- 2) митний огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян;
- 3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;
- 4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;
- 5) огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення;
- 6) перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України або перебувають під митним контролем;
- 7) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу;
- 8) пост-митний контроль [16].

Сама процедура митного контролю включає декілька етапів, які наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Етапи здійснення митного контролю товарів та транспортних засобів

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Представлена на рис. 1.1 послідовність контрольних операцій відображає сучасну логіку митного адміністрування, яка базується на поєднанні сервісного підходу та безпекової складової.

1. Етап попередніх операцій та декларування. Процес ініціюється суб'єктом ЗЕД шляхом подання електронної митної декларації та пакета супровідних документів (рахунків-фактур, транспортних накладних, пакувальних листів). На цьому етапі відбувається офіційна фіксація наміру переміщення вантажу та перевірка повноти наданих даних.

2. Автоматизований аналіз ризиків. Після реєстрації декларації система АСУР проводить миттєвий аналіз поданих відомостей. Залежно від спрацювання певних індикаторів (країна походження, вид товару, репутація декларанта), система визначає подальший «маршрут» контролю: від безпосереднього випуску до необхідності фізичного огляду.

3. Документальна перевірка та контроль вартості. Це аналітичний етап, де посадові особи перевіряють правильність класифікації товару за УКТЗЕД, що безпосередньо впливає на ставку мита. Ключовим моментом є контроль митної вартості – митниця перевіряє, чи не була ціна товару штучно занижена для ухилення від податків.

4. Фізичний огляд (селективний етап). Фізична перевірка не є тотальною і проводиться лише у випадках, визначених системою ризиків або за наявності підозр у контрабанді. Вона може варіюватися від простого візуального огляду цілісності пломб до повного розвантаження та перерахунку вмісту місць.

5. Завершення оформлення та випуск. Після успішного проходження всіх перевірок та сплати митних платежів, посадова особа приймає рішення про випуск товарів. Це юридичний акт, що дозволяє власнику вільно розпоряджатися вантажем на території України або вивозити його за межі.

6. Пост-митний контроль (аудит). Важливою особливістю сучасної системи є те, що контроль не завершується на кордоні. Протягом встановленого законом терміну митні органи мають право провести документальну перевірку звітності підприємства, щоб переконатися в істинності задекларованих раніше відомостей уже після того, як товар надійшов у продаж чи виробництво.

Митний контроль виконує низку важливих завдань, які визначають його значення в системі державного управління, а саме:

- забезпечення дотримання митного законодавства України;
- захист економічних інтересів держави;
- запобігання контрабанді та іншим правопорушенням у сфері митної справи;
- забезпечення правильності обчислення та своєчасності сплати митних платежів;
- сприяння законній ЗЕД суб'єктів господарювання;
- захист життя і здоров'я громадян, довкілля та національної безпеки.

Таким чином, митний контроль виконує комплексну роль, поєднуючи економічні, правові та безпекові аспекти державної політики.

Отже, митний контроль є складною багатофункціональною системою заходів, спрямованих на забезпечення дотримання митного законодавства, захист економічних інтересів держави та сприяння розвитку міжнародної торгівлі. Його ефективність визначається чітким виконанням завдань, реалізацією функцій та дотриманням основоположних принципів.

1.3 Нормативно-правове регулювання митного контролю

Митний контроль є фундаментальним інструментом державної митної справи, що забезпечує дотримання законності при переміщенні товарів і транспортних засобів через кордон. Стан його правового забезпечення безпосередньо впливає на наповнення державного бюджету, адже митні органи акумулюють понад 40% усіх загальнодержавних надходжень і це при тому, що митні органи працюють в умовах, коли понад третина товарно-грошових потоків приховуються від офіційного декларування, а стан внутрішнього ринку, насамперед в частині оптово-роздрібної торгівлі, значною мірою залежить від імпорتنих товарів, завезених до України за тіньовими схемами [29, с. 24]. Нормативно-правове регулювання митного контролю є основою його ефективного функціонування та визначає правові засади діяльності митних органів, порядок здійснення контрольних процедур і права та обов'язки учасників митних правовідносин. В Україні ця сфера регулюється системою національних і міжнародних нормативно-правових актів.

Ст. 1 МКУ визначає, що правовою основою переміщення товарів через митний кордон є законодавство України з питань митної справи, яке складається з Конституції України, МКУ, інших законів України, що регулюють питання, пов'язані із комплексом заходів, що забезпечують регулювання ЗЕД та реалізацію митної політики держави, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання МКУ та інших законодавчих актів [16]. Під час здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються виключно норми чинного митного законодавства, які діють на момент прийняття митної декларації.

За результатами нашого дослідження було з'ясовано, що система нормативно-правового регулювання митного контролю в Україні має дворівневу структуру: міжнародну та національну.

На міжнародно-правовому рівні Україна, як учасник глобальних торговельних процесів, гармонізує своє законодавство з міжнародними стандартами. Ключовими документами тут є: Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), яка встановлює стандарти вибіркової контролю та використання СУР [18]. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [30], що вимагає адаптації національних норм до європейських стандартів, зокрема впровадження концепції «Електронна митниця» (e-Customs) та спрощення процедур для гуманітарних вантажів. Важливим етапом у гармонізації правових систем у сфері митної справи, зокрема митних процедур, стало прийняття у 2005 році Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE) ВМО [21], які заклали міцне правове підґрунтя для подальшого розвитку міжнародного митного співробітництва та спрямовані на модернізацію взаємодії митниці та бізнесу. На окрему увагу заслуговує приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту, якою запроваджено автоматизовану систему NCTS для контролю за переміщенням товарів, забезпечує використання єдиної декларації та уніфікованих гарантій на всьому шляху прямування вантажу.

За даними таблиці 1.3. нормативний фундамент митного регулювання складають міжнародні акти, покликані уніфікувати процедури, полегшити торговельні потоки та зміцнити безпеку. Йдеться про конвенції та угоди, що регламентують тимчасове ввезення, класифікацію товарів і сучасні стандарти партнерства між митницею та підприємницьким сектором.

Від глобальних стандартів перейдемо до детального розгляду внутрішнього законодавства, що формує правове поле митного контролю в Україні. Національний рівень регулювання, що слідує за міжнародним, охоплює систему внутрішнього законодавства, яка закладає фундамент діяльності митних органів. Задля системності дослідження ці акти доцільно класифікувати за трьома ієрархічними групами: загальнодержавні законодавчі акти: закони України та укази Президента, що формують стратегічний вектор державної політики у сфері ЗЕД; акти виконавчої влади: постанови Кабінету

Міністрів та рішення Національного банку України, що регламентують оперативні та функціональні питання митної справи; спеціалізовані відомчі нормативи: накази, інструкції та методичні рекомендації профільних органів, які деталізують технологію роботи митних підрозділів.

На національному рівні фундаментом вітчизняного регулювання є Конституція України, яка згідно зі ст. 19 зобов'язує посадових осіб діяти виключно на підставі та в межах закону, а ст. 92 чітко вказує, що засади створення та функціонування митної справи встановлюються виключно законами України [34].

Таблиця 1.3.

Базові міжнародні документи з уніфікації митного контролю

Назва міжнародного документа	Головна мета
Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур [18]	досягнення балансу між фасилітацією (спрощенням) торгівлі та безпекою кордонів завдяки впровадженню єдиних стандартів, аналізу ризиків і контролю після випуску товарів
Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів [33]	забезпечує міжнародну уніфікацію класифікації товарів, що дозволяє оптимізувати процедури декларування та підвищити результативність контрольних заходів щодо вантажопотоків
Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі ВМО [31]	встановлює стандарти безпеки ланцюгів постачання, оптимізує партнерство митниці з бізнесом та модернізує систему управління ризиками
Угода про асоціацію між Україною та ЄС [30]	гармонізація з митними стандартами ЄС та взаємна адміністративна допомога
Конвенція про процедуру спільного транзиту [32]	запровадження єдиних правил транзиту товарів між країнами-учасницями, автоматизація контролю через систему NCTS та взаємне визнання митних забезпечень

Джерело: складено автором за [18, 30-33]

Попри значний масив нормативної бази (близько тисячі документів), регуляторне ядро складається з фундаментальних законів, що визначають концептуальні засади митної політики, зокрема:

1) центральне місце у правовому регулюванні митного контролю займає МКУ (його ще називають «Конституцією митника»), як ключовий акт, що визначає правовий статус митних органів, форми митного контролю та порядок

оформлення товарів; Кодекс встановлює повноваження митних органів, регламентує процедури митного оформлення, а також закріплює права та обов'язки громадян і суб'єктів ЗЕД;

2) Податковий кодекс України, який визначає порядок справляння митних платежів, зокрема податку на додану вартість, акцизного податку та мита при переміщенні товарів через митний кордон України і тим самим грає важливу роль у регулюванні митного контролю;

3) Закон України «Про митний тариф», який визначає ставки ввізного мита та слугує нормативною базою для здійснення митного контролю правильності класифікації товарів і нарахування митних платежів [35]. До речі його остання версія від 19.11.2022 р. напряду пов'язана з зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції та мала на меті приведення товарної номенклатури України у відповідність до вимог сучасної сьомої редакції Гармонізованої системи опису та кодування товарів версії 2022 року.

Окрім кодексів, нормативно-правове регулювання митного контролю здійснюється законами України, що регулюють суміжні сфери. До них належать:

4) Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», що окреслює загальні засади зовнішньоекономічних операцій; Закон України «Про державний кордон України», який регулює порядок перетину державного кордону; Закон України «Про валюту і валютні операції», який встановлює правила валютного контролю, що тісно пов'язаний із митним контролем, та інші;

5) підзаконні нормативно-правові акти, які становлять значну частину нормативної бази та деталізують положення законів. До них належать постанови КМУ, накази Міністерства фінансів України та нормативні документи митних органів. Зокрема, вони визначають порядок проведення митного огляду, використання технічних засобів митного контролю, застосування СУР та здійснення митних формальностей..

В умовах воєнного стану система нормативно-правового регулювання митного контролю в Україні зазнала істотної трансформації, спрямованої на адаптацію митних процедур до нових безпекових і економічних викликів. Національне законодавство було доповнено спеціальними нормами, що враховують актуальні загрози та пріоритети держави, пов'язані із забезпеченням національної безпеки, підтримкою економіки та задоволенням гуманітарних потреб населення. Положення МКУ були доповнені відповідними змінами, прийнято спеціальні закони та урядові акти, спрямовані на спрощення митних процедур при одночасному посиленні контролю за стратегічними вантажами.

Одним із ключових напрямів реформ стало спрощення митного оформлення гуманітарної допомоги, зокрема запровадження механізмів оперативного пропуску таких вантажів без оподаткування. Це сприяло прискоренню доставки критично важливих ресурсів до постраждалих регіонів. Водночас із метою запобігання зловживанням митні органи отримали розширені повноваження щодо перевірки цільового використання гуманітарної допомоги [36, с. 60].

Важливим аспектом змін стало також посилення контролю за товарами військового призначення та іншими стратегічними ресурсами. Законодавством визначено чіткі процедури їх митного оформлення, а також впроваджено додаткові заходи контролю за переміщенням зброї, боєприпасів, вибухових речовин і товарів подвійного призначення. У цьому процесі активно застосовуються АСУР, що дозволяють оперативно ідентифікувати потенційно небезпечні вантажі.

Суттєвого значення набуло розширення взаємодії митних органів з іншими державними інституціями, зокрема правоохоронними органами, що сприяє ефективному протидії контрабанді та порушенням митного законодавства. Особливу роль відіграє оперативний обмін інформацією, у тому числі в режимі реального часу, а також розвиток міжнародного співробітництва, з огляду на транскордонний характер більшості загроз.

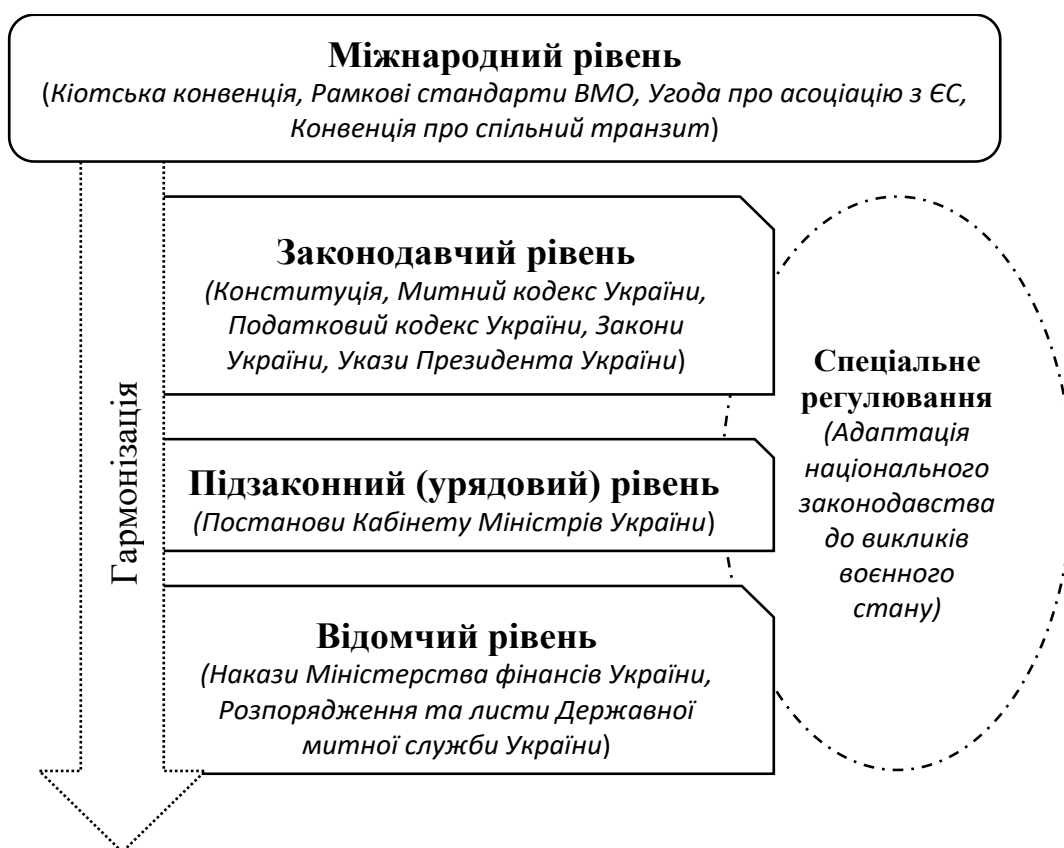
Крім того, в умовах воєнного стану активно впроваджуються сучасні цифрові технології, зокрема електронні системи митного оформлення, що мінімізують фізичну взаємодію між суб'єктами та знижують корупційні ризики. Використання технічних засобів сканування дозволяє оптимізувати контроль, зосереджуючи ресурси на об'єктах підвищеного ризику.

Таким чином, адаптація митного регулювання до умов воєнного стану забезпечує баланс між вимогами національної безпеки, економічною стабільністю та гуманітарними потребами. Це свідчить про прагнення України гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами з урахуванням специфіки воєнного часу.

Отже, митний контроль у період воєнного стану виступає ключовим інструментом забезпечення державної безпеки та економічної стійкості. Поєднання спрощених процедур для гуманітарних вантажів із посиленням контролем за ризиковими категоріями товарів дозволяє ефективно реагувати на сучасні виклики та створює передумови для подальшого розвитку митної системи України.

Система правового регулювання митного контролю в Україні побудована за принципом пріоритетності норм міжнародного права та суворої ієрархічної підпорядкованості національних актів. Структурно-ієрархічну модель нормативного забезпечення митного контролю в Україні представлено на рис. 1.2.

Отже, нормативно-правове регулювання митного контролю в Україні є динамічною багаторівневою системою. Її архітектура, представлена на рис. 1.2., демонструє успішну імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство. Водночас, здатність системи оперативно адаптуватися до викликів воєнного стану через запровадження спеціальних норм (спрощення для гуманітарних та стратегічних вантажів) підтверджує її гнучкість та орієнтованість на національні інтереси. Подальша еволюція цієї системи нерозривно пов'язана з повною синхронізацією з митним простором ЄС та впровадженням нового Митного кодексу.

Рис. 1.2. Система нормативно-правового забезпечення митного контролю в Україні: ієрархічна модель та адаптація до особливих умов

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Сфера митного контролю характеризується специфічними принципами застосування правових норм. Ключовою особливістю є принцип правової визначеності: під час митного контролю та оформлення вантажів застосовуються норми, чинні саме на дату прийняття митної декларації [37]. Це гарантує стабільність зовнішньоекономічних операцій.

Імплементация міжнародно-правових стандартів у національну практику не лише забезпечує ефективність державної митної політики, а й стимулює міжнародний інформаційний обмін. Така стратегія співробітництва сприяє зростанню товарообігу та зміцненню міжнародного авторитету України як надійного торговельного партнера.

Попри значні успіхи нормативно-правове регулювання все ще стикається з викликами. До них належать значні корупційні ризики, невідповідність окремих норм некримінального характеру сучасним реаліям та потреба у подальшому вдосконаленні механізмів митного пост-аудиту. Отже, нормативно-правове регулювання митного контролю в Україні перебуває у стані постійної трансформації, спрямованої на створення прозорого, «розумного» контролю, що відповідає стандартам ЄС.

Таким чином, нормативно-правове регулювання митного контролю в Україні є багаторівневою системою, яка включає національні законодавчі акти, підзаконні нормативні документи та міжнародні договори. Така система забезпечує правову визначеність, ефективність митного контролю та його відповідність міжнародним стандартам.

Сьогоднішня система нормативного регулювання – це «живий організм», який балансує між суворими вимогами безпеки воєнного часу та ліберальними вимогами євроінтеграції.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1 Аналіз сучасного стану митного контролю України

Сучасний стан митного контролю в Україні перебуває у фазі глибокої структурної та технологічної трансформації. Цей процес зумовлений необхідністю адаптації національної митної системи до вимог ЄС та водночас адаптацією до критичних умов воєнного стану. На сьогодні митний контроль перестав бути виключно інструментом фіскального адміністрування, перетворившись на комплексний механізм забезпечення економічної безпеки та сприяння законній міжнародній торгівлі.

Функціонування вітчизняної системи митного контролю в актуальному періоді (для аналізу було взято 2021 – 2025 роки) відзначається високим ступенем автоматизації процесів. Інтеграція до європейського митного простору через систему NCTS та розвиток «Єдиного вікна» стали ключовими чинниками модернізації. Водночас аналіз бюджетних надходжень і чинних пільгових режимів висвітлює складне завдання збалансування економічної безпеки та фіскальних інтересів.

Для досягнення технічної взаємодії з митним простором ЄС, Україна у лютому 2024 року ініціювала впровадження Довгострокового стратегічного плану цифрових трансформацій. Даний документ, розроблений відповідно до стандартів MASP-C, спрямований на розбудову якісно нової моделі електронної митниці. Вона базується на автоматизації сервісів, використанні сучасних безпекових ІТ-інструментів та повній відмові від паперових носіїв інформації, що є фундаментальною умовою для прискорення митного оформлення [38, 39].

Стратегічні вектори модернізації вітчизняної системи митного контролю в контексті європейської інтеграції визначаються пріоритетами Програми ЄС із підтримки управління державними фінансами в Україні (EU4PFU). Ключовими напрямками цієї трансформації є імплементація режиму спільного транзиту, масштабування інституту АЕО та розробка інноваційних ІТ-рішень. Фундаментальним досягненням у цьому процесі став запуск та повноцінне функціонування платформи NCTS. Процес інтеграції цієї технології, яка є базисом для процедур спільного транзиту, розпочався у березні 2021 року як превентивний етап на шляху до приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту.

Офіційний вступ України до зазначеної Конвенції у жовтні 2022 року став каталізатором для запровадження режиму «митного безвізу» із 35 державами-учасницями. Це дозволило українським суб'єктам ЗЕД використовувати уніфіковану транзитну декларацію T1. Практичне застосування цього документа забезпечило високу прозорість логістичних ланцюгів та суттєву оптимізацію часових витрат на митних постах завдяки відсутності потреби у переоформленні документів на кожному кордоні.

Науково-технічна сутність процедури спільного транзиту полягає у функціонуванні інтелектуальної системи, що забезпечує перманентний обмін інформацією про етапи митного контролю товарів за допомогою електронних повідомлень у режимі реального часу. Крім логістичного спрощення, архітектура NCTS створює підґрунтя для автоматизованого аналізу ризиків, що дозволяє митним органам здійснювати селективний та високоефективний контроль [32].

Приєднання України до європейської мережі NCTS створює передумови для реалізації низки стратегічних пріоритетів у галузі митного адміністрування:

- 1) інформаційна інтеграція, яка полягає у налагодженні перманентного дистанційного контролю за транзитними переміщеннями товарів у межах єдиного цифрового простору з 35 державами-підписантами Конвенції;

2) оптимізація митних формальностей, що передбачає суттєве скорочення операційних витрат та часу за рахунок впровадження єдиного транзитного документа та уніфікованої системи транскордонних фінансових гарантій;

3) модернізація інституту гарантування у зв'язку із гармонізацією вітчизняного правового поля із загальноєвропейськими вимогами до функціонування фінансових посередників;

4) інформаційна верифікація, яка спрямована на отримання підтверджених відомостей від митних органів іноземних держав щодо вантажопотоків, які перетинають митний кордон України;

5) впровадження системи спрощень, ключовим змістом якої виступає доступ до інструментів спрощеного оформлення, включаючи статуси авторизованого вантажовідправника чи вантажоодержувача, право на використання спеціальних пломб та преференційні режими фінансового забезпечення.

Знаковим етапом практичної реалізації цих можливостей стало 26 вересня 2022 року, коли ДМСУ вперше делегувала право на використання повного пакета транзитних спрощень національному оператору – ТОВ «Епіцентр К». Зокрема, підприємству було надано дозволи на самостійне пломбування, використання загальної фінансової гарантії, а також статуси авторизованого відправника та одержувача товарі. До речі, згадане підприємство оформило 1-шу декларацію T1UA в режимі спільного транзиту із застосуванням національної електронної транзитної системи NCTS.

Таблиця 2.1.

Динаміка інтеграції України до митного простору ЄС та фіскальної ефективності митного контролю у 2021–2025 рр.

Роки	Кількість транзитних декларацій T1	Кількість підприємств, які отримали статус АЕО	Сплачено митних платежів до ДБ, млрд.грн.
2021	-	1	484,9
2022	> 700	1	300,8
2023	> 41 000	21	459,7
2024	> 94 000	77	591,7
2025	142 000	110	716,1

Джерело: узагальнено автором за даними [40]

Аналіз наведених в табл. 2.1. показників свідчить про суттєву трансформацію митної системи України в умовах євроінтеграції та впровадження європейських стандартів.

1. Динаміка транзитних декларацій Т1. У 2021 році система спільного транзиту фактично ще не функціонувала у повному обсязі. Загальне зростання за 2022–2025 рр. становить понад 200 разів, що демонструє активну інтеграцію України до єдиного транзитного простору ЄС та ефективне функціонування NCTS. Всього з 1 жовтня 2022 року: 278,2 тис. транзитних декларацій

2. Динаміка надання статусу АЕО. За аналізований період 105 підприємств отримали авторизацію типу АЕО С та 5 підприємств – і АЕО С і АЕО Б. Особливо стрімке зростання спостерігається у 2023–2025 роках. Це свідчить про:

- підвищення довіри бізнесу до митних реформ;
- адаптацію українських підприємств до стандартів ЄС;
- формування партнерської моделі «митниця – бізнес».

3. Надходження митних платежів до Державного бюджету

Попри складні умови 2022 року (300,8 млрд грн), вже у 2023 році спостерігається відновлення до 459,7 млрд грн.

У 2024 році надходження зросли до 591,7 млрд грн, а у 2025 році – до 716,1 млрд грн.

Порівняно з 2022 роком зростання у 2025 році становить понад 138 %. У 2025 році митні платежі демонструють зростання, незважаючи на всі складнощі воєнного стану та збільшення обсягу пільг до 41,9% при оформленні імпорту критичних для держави і громадян товарів.

Це підтверджує, що цифровізація, впровадження ризик-орієнтованого контролю та інтеграція до європейської митної системи не лише не зменшили фіскальну функцію митниці, а навпаки – підвищили її ефективність.

Отримані дані демонструють пряму залежність між євроінтеграційними реформами, цифровізацією митних процедур та підвищенням результативності митного контролю.

Стрімке зростання кількості декларацій Т1, підприємств зі статусом АЕО, обсягів митних надходжень свідчить про системну модернізацію митної служби України відповідно до стандартів ЄС та імплементацію положень Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

Дані статистики системи спільного транзиту NCTS демонструють рівень інтеграції України в єдиний митний простір.

Для аналізу було взято показники загальної кількості переміщень за процедурою спільного транзиту від моменту запуску (жовтень 2022 р.), співвідношення операцій, де Україна виступала «митницею відправлення» проти операцій «митниці призначення» та кількість зареєстрованих гарантій (загальних та індивідуальних) у системі GMS, впровадження якої ДМСУ розпочала у жовтні 2023 року, а остаточний перехід на неї відбувся у січні 2024 року.

Таблиця 2.2.

Показники функціонування системи спільного транзиту NCTS в Україні за 2023–2025 рр. (тис.)

Показники/Роки	2025 р. Фаза 5	2024 р. перехід на Фазу 5	2023
Транзитні переміщення (тис.)	142,0	136,2	41,9
Україна - митниця відправлення (тис.)	96,0	73,1	33,6
Україна - митниця призначення (тис.)	45,0	21,1	7,6
В системі управління гарантіями GMS зареєстровано – загальних гарантій	87	109	–
– індивідуальних гарантій	22 701	10 151	–

Джерело: складено автором за [41–44]

Аналіз статистичних даних табл. 2.2. дозволяє констатувати високу інтенсивність інтеграції України до спільної транзитної системи ЄС. Протягом 2023–2025 рр. загальна кількість транзитних переміщень зросла у 3,4 рази, досягнувши показника у 142 тис. операцій. У 2023 році дані щодо гарантій були відсутні або перебували на стадії формування, тоді як у 2024–2025 рр. ми бачимо стабільну кількість загальних гарантій (близько 100). Це показник роботи великих гравців та АЕО, які мають право на спрощення. Вибухове зростання індивідуальних гарантій у 2025 році свідчить про залучення до системи середнього та малого бізнесу, а також про розвиток ринку фінансових поручителів.

Особливої уваги заслуговує шестикратне зростання кількості операцій, де Україна виступала митницею призначення, що підтверджує транспарентність вітчизняних митних процедур для європейських контрагентів. Аналіз показників «митниці відправлення» та «митниці призначення» вказує на перетворення України на активного учасника європейської логістики:

– Україна як відправник – кількість операцій зросла з 33,6 тис. до 96,0 тис. – це означає, що український експорт дедалі частіше оформлюється за процедурою спільного транзиту, що спрощує доступ на ринки 35 країн-учасниць;

– Україна як призначення – зростання майже у 6 разів (з 7,6 тис. до 45,0 тис.) – це свідчить про те, що іноземні постачальники почали активно використовувати NCTS для ввезення товарів в Україну, визнаючи надійність нашого митного контролю.

Перехід на Фазу 5 NCTS у 2025 році став технологічним фундаментом для масштабування системи гарантування, про що свідчить подвоєння кількості індивідуальних гарантій у системі GMS (до 22,7 тис. одиниць).

Таким чином, митний контроль в умовах євроінтеграції трансформується у сучасну цифрову систему, орієнтовану на баланс між безпекою, фіскальною ефективністю та сприянням міжнародній торгівлі.

Таблиця 2.3

Динаміка зовнішньої торгівлі України у 2021–2025 рр. в умовах трансформації митного контролю

Роки/показники	2021	2022	2023	2024	2025
Імпорт, млрд.дол.США	72,8	55,5	63,5	70,7	84,8
Експорт, млрд.дол.США	68,1	44,2	36,0	41,6	40,3
Разом, млрд.дол.США	140,9	99,7	99,5	112,3	125,1
Перераховано митних платежів до державного бюджету (млрд. грн)	484,9	300,8	459,7	591,7	716,1

Джерело: узагальнено автором за даними [40, 45]

Аналіз табл. 2.3. дозволяє виявити ключові закономірності розвитку економіки та оцінити ефективність митної системи в умовах безпрецедентних викликів.

Дані демонструють латинську «V-подібну» траєкторію відновлення. Після різкого падіння загального товарообігу внаслідок повномасштабного вторгнення (з 140,9 млрд дол. у 2021 р. до 99,7 млрд дол. у 2022 р.), починаючи з 2024 року спостерігається стійке зростання, яке у 2025 році досягло 125,1 млрд дол. Це свідчить про адаптацію логістичних ланцюгів та ефективність «митного безвізу», який допоміг компенсувати блокування морських портів через розширення потужностей на сухопутних кордонах.

Також спостерігається зростання від'ємного сальдо торгівельного балансу. Якщо імпорт у 2025 році суттєво перевищив довоєнний рівень (84,8 млрд дол. проти 72,8 млрд дол.), то експорт залишається значно нижчим за показники 2021 року (40,3 млрд дол. проти 68,1 млрд дол.). Причиною цього може бути пріоритетність імпорту товарів критичного призначення

(енергетика, оборона, відновлення) та втрата промислових потужностей на сході країни.

В умовах такого дисбалансу митний контроль зміщує фокус на сприяння критичному імпорту, що підтверджується лібералізацією процедур.

Найбільш показовим є порівняння митних надходжень. У 2025 році сума перерахованих платежів сягнула рекорду – 716,1 млрд грн, що у 2,4 рази більше, ніж у кризовому 2022 році (300,8 млрд грн). Важливо зауважити, що зростання надходжень до 716,1 млрд грн відбувається паралельно з широким застосуванням пільг. Це доводить якісне покращення адміністрування.

За результатами проведено дослідження, ми дійшли висновку, що високі показники наповнення бюджету при одночасній лібералізації стали можливими завдяки:

- цифровізації (АСУР 2.0, ЄАІС), яка дозволяє виявляти реальні порушення без затримки всього потоку товарів;
- посиленню пост-митного контролю.

Наведені статистичні дані підтверджують гіпотезу про те, що трансформація митного контролю в напрямку цифровізації та інтеграції до системи NCTS стала стабілізуючим фактором для зовнішньої торгівлі. Попри значний відрив обсягів імпорту від експорту, рекордна динаміка митних платежів (716,1 млрд грн у 2025 р.) на тлі масових податкових пільг свідчить про успішний перехід від фіскального тиску до ризико-орієнтованого контролю. Це дозволяє забезпечити бюджетні потреби без створення надмірних бар'єрів для бізнесу. Дані табл. 2.3. слугують доказом того, що лібералізація митного контролю не призвела до втрат бюджету, а навпаки – синхронізувалася з його наповненням за рахунок прозорості.

Відповідно до євроінтеграційних вимог та оновленого законодавства (Закон України № 3926-IX), у 2025 році в Україні було інтенсифіковано заходи пост-митного контролю. Згідно зі ст. 344¹ МКУ, основний фокус перемістився на моніторинг операцій після їх завершення, що реалізується через механізми документальних перевірок та аналітичну обробку митних декларацій [16].

Статистичні дані за 2025 рік підтверджують ефективність автоматизованого відбору об'єктів контролю: із 3 308 декларацій, відібраних СУР, у 78 % (2 593 одиниці) було виявлено невідповідності вимогам законодавства [44]. Це підкреслює перехід митної служби від тотального фізичного огляду до інтелектуального пост-аудит

Також вважаємо за доцільне згадати, що з 1 січня 2016 року Держмитслужба видала 1,5 млн сертифікатів EUR.1 для експорту товарів українського походження. Наявність сертифіката EUR.1 звільняє українські товари від сплати ввізного мита при імпорті до країн ЄС, ЄАВТ, Чорногорії, Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, Грузії та Держави Ізраїль [40].

Якісний стрибок у цифровізації митної служби відбувся з впровадженням концепції «Електронної митниці» та її інтеграцією в європейський інформаційний простір. Практичним прикладом успішної реалізації регіональних цифрових ініціатив став пілотний проєкт Закарпатської митниці «Митниця в смартфоні» (2023 р.). Ресурс забезпечує моніторинг черг у реальному часі, онлайн-декларування авто та гуманітарних вантажів, а також доступ до інтерактивних калькуляторів розмитнення. Лише за 2024 рік послугами додатка скористалися понад 110 тисяч громадян [46].

На загальнонаціональному рівні центральним вузлом цифрових сервісів виступає офіційний портал ДМСУ (customs.gov.ua). Він надає доступ до:

- інтерактивної карти пунктів пропуску з відеотрансляцією черг;
- аналітичних модулів (bi.customs.gov.ua) для перевірки митної вартості та легальності ввезення авто за VIN-кодом;
- інформаційних гідів щодо вибору митних коридорів та актуальних обмежень для бізнесу [47].

Необхідність розбудови електронної митниці зумовлена вимогами сучасної міжнародної торгівлі та глобалізаційними викликами. Ключові переваги впровадження цієї моделі включають:

1) процедурну оптимізацію, яка передбачає те, що автоматизація подання декларацій та безпаперовий документообіг суттєво прискорюють оформлення вантажів;

2) антикорупційний ефект – прозорість електронної реєстрації операцій мінімізує вплив людського фактора та посилює контроль;

3) сприяння бізнесу – зниження трансакційних витрат та ризиків сприяє інтеграції України в глобальні ланцюги постачання;

4) безпекову функцію – вдосконалення моніторингу дозволяє ефективніше виявляти контрабанду та товари подвійного призначення [48].

Центральним елементом електронної митниці залишається механізм «єдиного вікна». Ця платформа забезпечує одноразове подання документів для всіх контролюючих органів, усуваючи дублювання функцій та координуючи взаємодію митниці з податковими, портовими та іншими регуляторними установами.

Цифрова трансформація ДМСУ базується на впровадженні інтегрованих інформаційних рішень, що автоматизують ключові процеси митного адміністрування:

1. ЄАІС – багатофункціональний комплекс, що об'єднує інформаційні ресурси митних органів та забезпечує електронну взаємодію із суб'єктами ЗЕД. Її базовим елементом є модуль електронного декларування [49].

2. АСМО 2.0 та АСУР 2.0 – оновлені системи митного оформлення та управління ризиками. Вони забезпечують перехід процесів в онлайн-режим, інтегровані з європейською системою NCTS та дозволяють миттєво оцінювати ефективність профілів ризиків, мінімізуючи паперовий документообіг.

3. Вебпортал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» – централізована платформа, що з 2016 року забезпечує взаємодію бізнесу з митницею та іншими контролюючими органами (фітосанітарний, ветеринарний контроль тощо). Система працює за принципом «мовчазної згоди»: якщо контролюючий орган не приймає рішення протягом 4 годин, державний контроль вважається

пройденим автоматично [50]. На базі порталу функціонують реєстри АЕО, об'єктів права інтелектуальної власності та митних брокерів.

4. Електронна система гуманітарної допомоги – сервіс, що дозволяє волонтерам та нерезидентам подавати е-декларації заздалегідь з будь-якої точки світу. Система інтегрована з базами Офісу Президента та Міністерства економіки для моніторингу ввезення вантажів у реальному часі [51].

Ефективність сучасної митної служби безпосередньо залежить від якості митно-інформаційної інфраструктури. Попри виклики воєнного часу, завершення «технологічної революції» на митниці є необхідною умовою для наближення України до світових стандартів, підвищення довіри іноземних партнерів та успішної інтеграції в міжнародні логістичні ланцюги.

Водночас, попри технологічний прогрес, незалежні моніторингові звіти (зокрема Тіньовий звіт 2025) вказують на необхідність підвищення прозорості реагування на запити громадськості та розробку методик оцінки економічного ефекту від роботи СУР [52].

Підсумовуючи аналіз сучасного стану митного контролю, слід зазначити, що впровадження інтелектуальних систем (АСМО 2.0, NCTS) дозволило змінити вектор діяльності ДМСУ з тотальної перевірки на точкову аналітику. Дані табл. 2.3 підтверджують, що попри складні умови воєнного стану, обсяг зовнішньої торгівлі у 2025 році досяг 125,1 млрд дол. США, а митні надходження склали рекордні 716,1 млрд грн.

Визначальним показником зрілості системи стало впровадження пост-митного контролю за рекомендаціями МВФ. Результативність цього інструменту у 2025 році на рівні 78% доводить високу селективність АСУР. Таким чином, сучасний стан митного контролю характеризується переходом до моделі «контролю після випуску», що забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та максимальним спрощенням процедур для сумлінних суб'єктів ЗЕД.

2.2 Адаптація митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу

Адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС є одним із ключових напрямів реформування митної системи в умовах євроінтеграційного курсу держави. Цей процес передбачає поступове узгодження національного правового поля з нормами та принципами митного права ЄС, що сприяє спрощенню процедур міжнародної торгівлі, підвищенню ефективності митного контролю та забезпеченню належного рівня економічної безпеки і є базовою умовою імплементації Угоди про асоціацію та поглиблення співпраці з європейською спільнотою. Цей курс створює юридичні підстави для лібералізації торгівлі, доступу національних товарів на спільний європейський ринок та інтеграції України до митного союзу ЄС.

Під адаптацією розуміють поетапне запровадження та імплементацію в національне законодавство України нормативно-правових актів, сформованих із урахуванням правової системи ЄС. Це охоплює врахування положень міжнародних договорів, регламентів, директив, рішень інституцій ЄС, а також практики судових органів Європейського Співтовариства, що забезпечують офіційне тлумачення відповідних норм права [21]. Процес адаптації базується на глобальних трендах, визначених стратегією ВМО «Митниця у XXI столітті: підвищення зростання та розвитку шляхом сприяння торгівлі та безпеки кордонів» (Customs in the 21st Century) у 2008 р., яка передбачає впровадження інновацій, управління ризиками та розвиток партнерства «Митниця-Бізнес» [53].

Для країн, що прагнуть інтегруватися до європейського економічного простору, адаптація митної системи до норм та практик ЄС є важливою передумовою розвитку зовнішньої торгівлі та підвищення ефективності митного адміністрування. Гармонізація митного законодавства, впровадження сучасних інформаційних систем та розвиток інституційної спроможності

митних органів створюють передумови для інтеграції національних митних систем до єдиного європейського митного простору [54].

Биков І. О. у своєму дослідженні зазначає, що навіть в умовах надзвичайних викликів європейські стандарти митного контролю мають впроваджуватися не фрагментарно, а як цілісна система, підкріплена належним законодавчим та інституційним забезпеченням [55, с. 89].

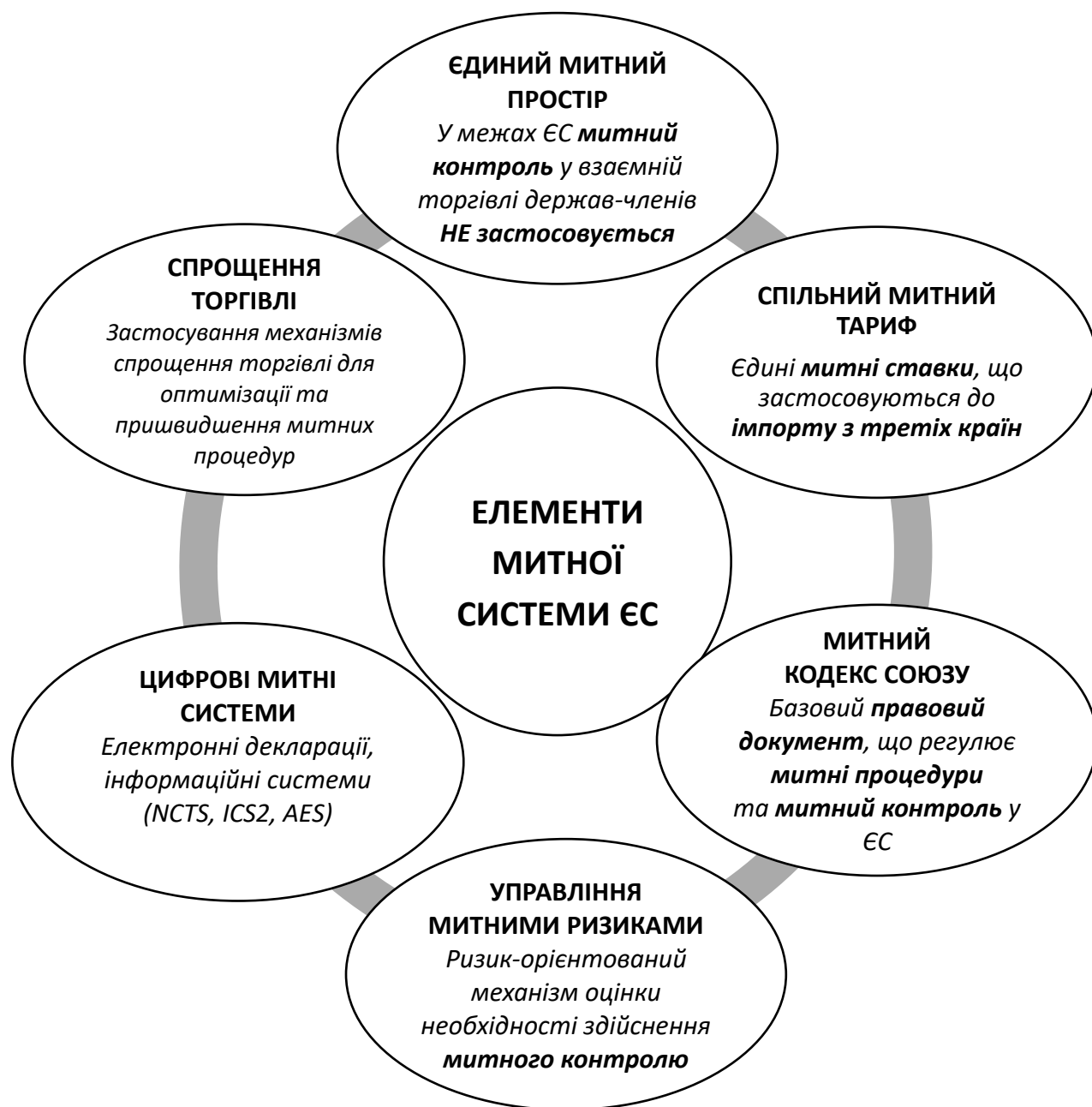
Центральним нормативно-правовим актом, що регулює митну діяльність у ЄС, є Митний кодекс Союзу (Union Customs Code), який закріплює базові принципи митного контролю, визначає процедури митного оформлення та регламентує взаємодію між митними органами держав-членів ЄС [56]. Характерною рисою європейської митної системи є високий рівень цифровізації процесів, активне використання СУР та впровадження концепції сприяння торгівлі, що забезпечує скорочення часу оформлення товарів і підвищення прозорості митного адміністрування.

Митна політика ЄС виступає важливим складником функціонування єдиного внутрішнього ринку та ефективним інструментом регулювання зовнішньоекономічних відносин. Вона ґрунтується на принципі єдиного митного простору, в межах якого держави-члени застосовують узгоджене митне законодавство, спільний митний тариф і уніфіковані правила здійснення митного контролю. Створення митного союзу ЄС сприяло ліквідації митних бар'єрів у внутрішній торгівлі між країнами-учасницями та формуванню єдиної системи регулювання торгівлі з третіми державами.

У межах митного союзу ЄС застосовується уніфіковане митне законодавство, спільний митний тариф та єдині правила митного контролю. Гончаренко В. В. та Пожар А. А. відносять до важливої особливості функціонування митної системи ЄС – поєднання інституційних, правових та технологічних механізмів митного адміністрування [62]. Узагальнення основних елементів митної системи ЄС наведено на рис. 2.1.

Узагальнені на рисунку 2.1 елементи митної системи ЄС слугують еталонною моделлю, до якої наразі адаптується національне законодавство

України в межах виконання Угоди про асоціацію. Схема наочно відображає комплексність європейського підходу, що передбачає одночасний розвиток людського капіталу, інновацій та міжнародної співпраці.

Рис. 2.1. Ключові елементи митної системи Європейського Союзу

Джерело: сформовано автором за [19, 56-58]

Фундаментом митного регулювання на території країн-членів ЄС є Митний кодекс Союзу (UCC), введений у дію Регламентом ЄС № 952/2013 [56].

Цей документ уніфікує правила здійснення митних операцій, визначає порядок контролю та застосування режимів, створюючи єдине правове поле для всіх учасників ринку. Пріоритетним вектором розвитку УСС є повна технологічна трансформація, що передбачає перехід до безпаперового середовища через впровадження автоматизованих систем обміну даними та інтегрованих цифрових платформ.

Адміністрування митних процесів в ЄС базується на принципі багаторівневого управління, а саме:

- Наднаціональний рівень, який представлений Європейською Комісією, яка розробляє стратегію митного союзу, формує нормативну базу та забезпечує координацію зусиль країн-членів;

- Національний рівень, на якому безпосередня реалізація митних процедур та контроль на кордонах здійснюється національними службами кожної країни, що діють у межах спільних стандартів ЄС.

Ефективність сучасної митної політики ЄС забезпечується завдяки інтелектуальним СУР. Ключовими інструментами в цій сфері є:

- NCTS – це система, що автоматизує контроль за транзитними перевезеннями в режимі реального часу;

- ICS2 (Import Control System 2) – це платформа для превентивного аналізу безпекових ризиків щодо товарів ще до їхнього фактичного прибуття на митну територію;

- AES (Automated Export System) – це сучасна електронна система, призначена для автоматизації процесів оформлення експорту товарів, яка дозволяє суб'єктам ЗЕД подавати експортні декларації в електронному вигляді, що спрощує митні процедури та забезпечує швидкий обмін даними між митними органами різних країн.

Впровадження таких ІТ-рішень дозволяє досягти балансу між суворим наглядом за вантажопотоками та прискоренням логістичних процесів для відповідального бізнесу.

Загальна концепція митної політики ЄС полягає в гармонійному поєднанні двох завдань: надійного захисту економічних інтересів та створення максимально сприятливих умов для міжнародної торгівлі. Для держав, які перебувають на шляху євроінтеграції, досвід ЄС у модернізації митного адміністрування слугує еталонною моделлю для адаптації національних систем до глобальних стандартів.

Важливим етапом у цьому процесі стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначає основні зобов'язання щодо гармонізації митного законодавства [30]. Зокрема, Україна взяла на себе обов'язок імплементувати положення Митного кодексу ЄС, а також запровадити сучасні підходи до митного адміністрування, що базуються на принципах прозорості, передбачуваності та ризик-орієнтованого контролю.

Практичним результатом адаптації митного законодавства до стандартів ЄС стало приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та впровадження NCTS [32]. Це дозволило забезпечити використання єдиної транзитної декларації та уніфікованих митних гарантій, що значно спрощує переміщення товарів між країнами-учасницями та зменшує адміністративне навантаження на бізнес.

Подальші кроки у напрямку адаптації митного законодавства України були спрямовані на узгодження митної системи України з положеннями Митного кодексу ЄС.

Згідно із Звітом про виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2025 рік загальний прогрес виконання угоди про асоціацію в митних питаннях сягає 96 % [44]. Зобов'язання України у сфері митних питань визначені Главою 5 Угоди про асоціацію з ЄС та передбачають поступове наближення національного законодавства до європейських стандартів. У 2025 році було прийнято низку законодавчих і підзаконних актів, спрямованих на імплементацию положень митного права ЄС, зокрема щодо удосконалення митних процедур, адміністративної відповідальності та впровадження системи авторизацій, а саме:

– Закон України № 4323-ІХ, положення якого передбачають перегляд підходів до деяких питань застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил, запровадження більш гнучкого механізму притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а також впровадження сучасних європейських практик у сфері боротьби з митними правопорушеннями у діяльність митних органів України [44, 59];

– Закон України № 3926-ІХ, положення якого передбачають запровадження системи авторизацій для здійснення окремих видів діяльності, що перебувають під митним контролем, а також для застосування певних митних режимів [60]. На відміну від попередньої практики, коли вимагалось отримання різних дозволів, тепер їх замінено авторизаціями, які підтверджують відповідність суб'єкта господарювання встановленим вимогам. На цей перехід законом надано річний термін, тобто до квітня 2026 року всі суб'єкти ЗЕД вже мали адаптуватися до нових митних правил.

Важливим етапом стало розроблення нового МКУ, який базується на актах права ЄС і перебуває на стадії погодження з Європейською Комісією. 27 серпня 2025 року проект МКУ (нова редакція) було надіслано на розгляд Європейської Комісії з метою проведення його оцінки на предмет відповідності праву ЄС (*acquis* ЄС). На особливу увагу заслуговують Акти права ЄС:

- про створення єдиного вікна ЄС для митниці;
- про встановлення у Співтоваристві системи звільнень від сплати мита;
- щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності, та інші [44].

В продовження аналізу проведеного в п. 2.1. вважаємо за доцільне, в контексті адаптації митного законодавства України до стандартів ЄС ще раз нагадати про те, що паралельно із цифровізацією розвиваються інститути митних спрощень, насамперед програма АЕО. Станом на кінець 2025 року статус АЕО отримали 110 підприємств (105 – типу АЕО-С, 5 – поєднаного типу АЕО-С/АЕО-Б). Загалом ДМСУ надано 1351 авторизацію на спрощення, з яких

814 базуються на нормах МКУ, а 537 – на положеннях Конвенції про процедуру спільного транзиту [44].

Значний прогрес демонструє інтеграція до транзитної системи ЄС. З моменту приєднання України до «митного безвізу» (жовтень 2022 р.) успішно завершено близько 280 тис. переміщень, при цьому у 203 тис. випадків Україна виступала країною відправлення. Технологічним підґрунтям цих процесів є система NCTS та модуль управління гарантіями GMS, у якому за 2025 рік зареєстровано 87 загальних та понад 22,7 тис. індивідуальних гарантій [55].

Важливим вектором залишається розвиток пост-митного контролю. Ефективність застосування СУР у цьому напрямі у 2025 році склала 78%: із 3 308 відібраних декларацій у 2 593 випадках було підтверджено порушення або невідповідності. Це свідчить про високу точність аналітичного відбору та поступовий перехід митних формальностей від фізичного контролю на кордоні до документального аудиту після випуску товарів [44].

Ураховуючи той факт, що цифровізація розглядається урядом країни як інструмент подолання корупції та підвищення довіри до митних органів, Україна продовжує модернізувати та гармонізувати ІТ-системи з європейськими стандартами, що сприяє підвищенню ефективності митного адміністрування та інтеграції до митного простору ЄС. Тому процеси цифровізації митних формальностей, що реалізуються ДМСУ, набули системного характеру та спрямовані на наближення національного митного домену до стандартів ЄС. Стратегічний вектор розвитку передбачає не лише технічну модернізацію, а й забезпечення повної інтеперабельності інформаційних систем для оперативного обміну даними з митними адміністраціями країн-членів ЄС на основі EU Customs Data Model (EUCDM).

Фундаментом для впровадження електронних систем є узгодження національного законодавства з Імплементативним Рішенням Комісії (ЄС) 2023/2879. Основні положення цього документа інтегровані в Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку ДМСУ, який розроблено з урахуванням Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС

(MASP-C) [38]. Реалізація цього Плану протягом 2025 року дозволила кардинально змінити підходи до митного оформлення, забезпечивши високий рівень зручності для суб'єктів ЗЕД та громадян.

Протягом 2025 року результативність цифрових реформ ДМСУ була підтверджена під час низки міжнародних аудитів та офіційних скринінгів за участю представників Єврокомісії, DG TAXUD та EU4PFM. За результатами оцінювання стану імплементації права ЄС було встановлено досягнення високого рівня узгодженості у сферах:

- реєстрації економічних операторів (EORI);
- функціонування інституту АЕО;
- прийняття митних рішень та надання зобов'язуючої інформації щодо тарифної класифікації та походження товарів (ВТІ, ВОІ).

Повна відповідність стандартам ЄС зафіксована у функціонуванні системи спільного транзиту NCTS та застосуванні АСУР при здійсненні митного контролю. Технологічна готовність до вступу в ЄС підтверджена успішною презентацією систем, що забезпечують адміністрування імпорту, нарахування мита та облік митного боргу. До таких систем належать компоненти Єдиної автоматизованої інформаційної системи (АСМО «Центр», АСМО «Інспектор»), «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», а також Електронна система управління гарантіями та Інтегрований митний тариф.

На основі рекомендацій DG TAXUD та з урахуванням отриманого в липні 2025 року переліку обов'язкових ІТ-систем для країн-кандидатів, наразі здійснюється актуалізація Стратегічного плану, увага в якому буде фокусуватися на:

- пріоритизації розробки систем, критично важливих для набуття повноправного членства в ЄС;
- адаптації графіків впровадження ІТ-проектів до динамічних змін у законодавстві Союзу;
- масштабуванні гнучкої ІТ-архітектури на національному рівні для забезпечення стабільної взаємодії з європейськими сервісами.

Таким чином, цифрова трансформація ДМСУ виступає ключовим інструментом забезпечення економічної безпеки та повноцінної інтеграції України до єдиного митного простору ЄС.

Отже, можемо зробити висновки, що МКУ зазнав докорінної трансформації та максимально наблизився до норм європейського митного права. Зокрема, впроваджено інститут АЕО, що передбачає надання надійним суб'єктам господарювання спрощень при здійсненні митних формальностей. Такий підхід відповідає європейській практиці партнерства між митними органами та суб'єктами ЗЕД.

Важливим напрямом адаптації є також впровадження сучасних інформаційних технологій у митну сферу. Електронне декларування, АСУР та цифровізація процедур сприяють підвищенню ефективності митного контролю, зменшенню корупційних ризиків і прискоренню митного оформлення.

За результатами проведеного аналізу в табл. 2.4. узагальнено пріоритетні напрями адаптації митної системи України до стандартів ЄС.

Таблиця 2.4.

Пріоритетні напрями адаптації митної системи України до стандартів ЄС

Напрямок адаптації	Основні інструменти та заходи
Гармонізація законодавства	<i>Наближення Митного кодексу України до норм УСС.</i>
Цифровізація	<i>Впровадження системи «єдиного вікна», електронного декларування та перехід на технічні стандарти обміну даними на основі моделі EUCDM.</i>
Інтеграція в ІТ-системи ЄС	<i>Запровадження системи NCTS та участь у Конвенції про спільний транзит.</i>
Управління ризиками	<i>Використання автоматизованих систем аналізу ризиків для прискорення оформлення сумлінних учасників ЗЕД.</i>
Інституційна модернізація	<i>Реформування митної служби та розвиток інституту АЕО.</i>

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Дані табл. 2.4. свідчать про комплексний характер трансформації митної системи. Ключовим елементом виступає перехід на модель EUCDM, що забезпечує технічну сумісність інформаційних систем України та ЄС. Особливе значення має розвиток інституту АЕО, який у поєднанні з автоматизованим управлінням ризиками дозволяє змінити філософію контролю: від суцільної перевірки вантажів до моніторингу ланцюгів постачання та довіри до добросовісного бізнесу. Це повністю корелюється з європейським принципом «сприяння торгівлі при збереженні безпеки».

Водночас із досягнутим прогресом та високими оцінками з боку міжнародних експертів процес гармонізації в єдиний простір ЄС актуалізує низку системних викликів, серед яких необхідність удосконалення інституційної спроможності митних органів, підготовка кваліфікованих кадрів та забезпечення технічної модернізації інфраструктури. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнного стану, коли необхідно поєднувати європейські стандарти з потребами національної безпеки.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС є комплексним і багатовимірним процесом, що охоплює правові, організаційні та технологічні аспекти. Її реалізація створює передумови для інтеграції України до єдиного митного простору ЄС, підвищення конкурентоспроможності економіки та формування ефективної, прозорої та сучасної системи митного контролю.

2.3 Виклики та перспективи здійснення митного контролю в Україні

Основним вектором розвитку митного контролю до 2030 року є перетворення митниці з «бар'єра» на «невидимого сервісного партнера». Вирішення поточних викликів через цифровізацію та гармонізацію з правом ЄС дозволить Україні не лише стати частиною Митного союзу ЄС, а й посилити свою роль як ключового логістичного хаба Східної Європи.

Важливим кроком стала інтеграція національних інформаційних платформ із європейськими системами, зокрема NCTS, що дозволяє здійснювати транзитні операції за єдиною декларацією.

Сучасний етап розвитку митної системи України визначається динамічним переходом до європейських стандартів, що відбувається в умовах безпрецедентних безпекових та економічних викликів. Процес реформування орієнтований на активну імплементацію норм права ЄС, масштабну цифровізацію процедур та повноцінну інтеграцію до митного простору ЄС.

Поряд із суттєвим прогресом у цифровій трансформації, аналіз поточної ситуації дозволяє виділити низку системних перешкод. Ключові виклики мають комплексний характер і охоплюють нормативну базу, організаційну структуру, технологічну оснащеність та кадрову політику. Таким чином, визначення стратегічних орієнтирів розвитку системи митного контролю потребує детального дослідження балансу між спрощенням процедур торгівлі та забезпеченням належного рівня митної безпеки.

1. Нормативно-правові виклики.

Однією з ключових проблем залишається несвоєчасне прийняття підзаконних нормативно-правових актів, необхідних для реалізації положень митної реформи. Аналіз Тіньового звіту щодо імплементації Закону України № 3926-IX засвідчив, що значна частина підзаконних актів була прийнята із запізненням або не прийнята взагалі. Така ситуація створює правову невизначеність та ускладнює практичне застосування нових митних процедур [55].

Крім того, складність та динамічність митного законодавства створюють труднощі як для митних органів, так і для суб'єктів ЗЕД. Часті зміни нормативної бази потребують постійного оновлення внутрішніх процедур підприємств та підвищення рівня професійної підготовки персоналу.

2. Організаційні та інституційні проблеми.

Важливим викликом залишається недостатній рівень комунікації між державними органами та суб'єктами ЗЕД. У процесі реалізації митної реформи

було виявлено обмежений рівень публічного обговорення окремих проєктів нормативно-правових актів та недостатню інформаційну підтримку суб'єктів господарювання.

Проблемою також є складність окремих процедур авторизації, зокрема отримання статусу АЕО. Надмірні комплаєнс-вимоги та складність процедур можуть стримувати підприємства від участі у програмі спрощень.

Окремої уваги потребує кадрове забезпечення митної системи. В умовах реформування та цифрової трансформації виникає потреба у фахівцях, які володіють сучасними цифровими компетентностями, навичками аналізу ризиків та знаннями міжнародного митного права. Перехід на нову модель управління потребує фахівців, які володіють навичками роботи з ІТ-системами ЄС (NCTS, ICS2). Формальне перенесення норм ЄС без належної підготовки кадрів призводить до декларативного характеру реформ [63, 65].

3. Виклики цифровізації митного контролю.

Цифровізація митних процедур є одним із ключових напрямів модернізації митної системи України. Однак цей процес супроводжується певними труднощами. Серед основних викликів можна виокремити:

- необхідність інтеграції національних ІТ-систем із цифровими системами ЄС;
- забезпечення кібербезпеки та захисту митної інформації;
- технічну модернізацію митної інфраструктури;
- потребу у стабільному функціонуванні електронних сервісів;
- необхідність підготовки персоналу до роботи з новими цифровими інструментами.

Викликом для системи митного контролю також залишається те, що частина процедур досі здійснюється у змішаному (паперово-електронному) форматі, а технічна сумісність ІТ-систем України та ЄС залишається неповною.

Важливим викликом також є забезпечення безперервності функціонування митних інформаційних систем в умовах воєнного стану та постійних кіберзагроз. Отже, необхідність підтримки повної

інтероперабельності українських ІТ-систем із європейськими у режимі 24/7 потребує значних інвестицій у кібербезпеку та серверне обладнання [.

4. Виклики воєнного стану.

Воєнний стан суттєво вплинув на систему митного контролю України. Митні органи змушені одночасно забезпечувати спрощення процедур для гуманітарних вантажів та посилювати контроль за товарами військового та подвійного призначення.

Серед ключових викликів:

- посилення ризиків контрабанди;
- необхідність швидкого оформлення гуманітарної допомоги;
- контроль за стратегічними ресурсами;
- забезпечення безпеки державного кордону;
- підтримання стабільності міжнародної торгівлі в умовах війни.

Необхідність забезпечення прискореного пропуску критичного імпорту, військових вантажів та гуманітарної допомоги на тлі часткового руйнування інфраструктури створює суперечність із потребою ретельного контролю. Це вимагає від митних органів пошуку оптимального балансу між максимальним спрощенням процедур та гарантуванням безпеки для запобігання незаконному обігу зброї або товарів подвійного призначення [65, 67, 68].

5. Інфраструктурна обмеженість.

Блокування морських портів переорієнтувало основні логістичні потоки на західний кордон. Існуюча пропускна здатність пунктів пропуску на кордоні з ЄС залишається недостатньою, що призводить до величезних черг навіть за умови цифрового оформлення.

5. Проблема корупційних ризиків та необхідність підвищення соціального захисту митників залишаються актуальними. Збереження дискреційних повноважень посадових осіб митниці суперечить принципам прозорості та правової визначеності ЄС

Згідно з даними Тіньового звіту щодо прогресу України у наближенні до Розділу 29 «Митний союз», суттєвими викликами залишається:

– низька економічна ефективність СУР. Експерти наголошують на необхідності розробки методики оцінки економічного ефекту від роботи СУР, оскільки поточні показники селективності та результативності не завжди корелюють із реальними надходженнями до бюджету або рівнем виявлення правопорушень;

– складність процедур отримання авторизацій АЕО;

– невідповідність окремих європейських підходів українським бізнес-реаліям;

– ризик надмірного адміністративного навантаження;

– недостатній рівень прозорості реформ;

– слабе залучення бізнесу до обговорення митних змін;

– низький рівень інформаційної підтримки суб'єктів ЗЕД [49].

Для систематизації виявлених чинників впливу на систему митного контролю в умовах євроінтеграції проведено SWOT-аналіз (Додаток В), що дозволило визначити пріоритети подальшого реформування. Попри існуючі проблеми, сучасна система митного контролю України демонструє позитивні тенденції розвитку та поступову інтеграцію до європейського митного простору.

1. Гармонізація з митним законодавством ЄС

Однією з головних перспектив розвитку митного контролю є подальша адаптація національного законодавства до *acquis* ЄС. Фундаментальним кроком на шляху до вдосконалення системи митного контролю є прийняття нової редакції Митного кодексу України, який має стати дзеркальним відображенням Митного кодексу ЄС (UCC) [44]. Однією з ключових новел нового кодексу є перенесення акценту з контролю на кордоні на пост-митний контроль. Це відповідає європейській практиці: швидкий пропуск через кордон і ретельна перевірка документів та фінансової звітності вже після випуску товарів.

Гармонізація законодавства сприятиме:

– уніфікації митних процедур;

– спрощенню міжнародної торгівлі;

- підвищенню прозорості митного адміністрування;
- зміцненню співпраці з митними адміністраціями держав-членів ЄС.

Це дозволить уніфікувати термінологію, процедури та стандарти безпеки, усуваючи правові колізії, що виникають під час транскордонного співробітництва. Експерти наголошують на важливості не лише прийняття тексту кодексу, а й реальної імплементації його положень у підзаконні акти та ІТ-системи, щоб уникнути розриву між теорією та практикою. Без нового кодексу «євроінтеграція митниці» залишиться лише на папері [55].

2. Розвиток цифрових технологій

Подальша цифровізація митної системи є одним із найперспективніших напрямів розвитку митного контролю. Пріоритетом є впровадження моделі «Smart Customs», де людський фактор мінімізовано. Це передбачає розширення використання автоматичного випуску товарів (автофас) та подальший розвиток системи АСУР 2.0.

Впровадження моделі «Smart Customs» (Розумна митниця) – це стратегічний процес модернізації митних процедур, що базується на використанні новітніх цифрових технологій для прискорення оформлення вантажів при забезпеченні надійного контролю. Ця модель передбачає перехід від паперових та ручних процесів до автоматизованих систем, що відповідають стандартам Всесвітньої митної організації (WCO).

Основні складові та напрямки впровадження «Smart Customs»:

1) цифровізація та AI, що полягає у використанні штучного інтелекту для автоматичного зчитування документів (наприклад, фото техпаспорта автомобіля для заповнення декларації);

2) впровадження мобільних додатків та «митних боксів» для самостійного оформлення, що дозволяє громадянам та суб'єктам ЗЕД оперативно передавати інформацію;

3) аналіз великих даних (Big Data), який полягає у використанні інтелектуальної аналітики для управління ризиками, що дозволяє виявляти порушення без затримки сумлінних вантажів;

4) блокчейн та цифрові платформи, тобто, інтеграція з міжнародними цифровими платформами, забезпечення прозорості ланцюгів постачання та створення єдиного електронного простору;

5) концепція «Smart Borders», що полягає у автоматизації пунктів пропуску для забезпечення швидкого, але безпечного перетину кордону, що особливо важливо для підвищення зв'язності [73].

В Україні впровадження смарт-митниці розглядається як ключовий крок до інтеграції з європейськими цифровими платформами та формування єдиного цифрового митного простору.

Впровадження електронних сервісів та автоматизованих систем дозволяє:

- мінімізувати корупційні ризики;
- скоротити час митного оформлення;
- підвищити ефективність контролю;
- забезпечити прозорість митних процедур.

Перспективними напрямками є розвиток СУР, автоматизованого аналізу даних та інтеграція з європейськими інформаційними системами [50, 51, 52].

3. Розвиток NCTS та спільного транзиту

Важливим досягненням стало приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та впровадження NCTS. Використання спільної транзитної системи дозволяє:

- застосовувати єдину транзитну декларацію;
- використовувати єдині фінансові гарантії;
- прискорити міжнародні перевезення;
- підвищити ефективність митного контролю.

Подальший розвиток NCTS сприятиме інтеграції України до європейського митного простору.

4. Ризик-орієнтований митний контроль.

Сучасний митний контроль поступово переходить від моделі тотального контролю до ризик-орієнтованого підходу. Використання АСУР дозволяє зосереджувати контрольні заходи на високоризикових операціях.

Такий підхід забезпечує:

- оптимізацію використання ресурсів митних органів;
- скорочення часу оформлення низькоризикових вантажів;
- підвищення ефективності боротьби з митними правопорушеннями;
- гармонізацію із міжнародними стандартами ВМО та ЄС.

5. Розвиток пост-митного контролю.

Одним із перспективних напрямів є розвиток пост-митного аудиту та документальних перевірок після завершення митного оформлення. Це дозволяє поєднати спрощення процедур для добросовісного бізнесу із ефективним контролем за дотриманням митного законодавства.

6. Масштабування інституту АЕО.

Перспективою є визнання українських сертифікатів АЕО на рівні всього ЄС, що дозволить українським суб'єктам ЗЕД проходити митні процедури в ЄС за спрощеною схемою.

7. Спільний контроль на кордоні.

Розширення практики спільного митного та прикордонного контролю з країнами-сусідами (Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною) дозволить уникнути дублювання процедур і скоротити час оформлення вдвічі.

8. Екологізація («Зелена митниця»).

Впровадження механізмів контролю за вуглецевим коригуванням (СВАМ) та стимулювання екологічно відповідальної торгівлі відповідно до European Green Deal [46].

Перспективним напрямом, підтриманим незалежними аналітиками, є посилення інституційної прозорості ДМСУ. Зокрема, передбачається перехід до публікації щорічних звітів у машиночитному форматі та обов'язкове оприлюднення результатів консультацій із громадськістю. Це дозволить забезпечити зворотний зв'язок між бізнесом та державними органами, що є критичним для успішної імплементації норм EU Customs Code [61].

Системний аналіз сучасного стану митної інфраструктури та регуляторного середовища підтверджує, що Україна перебуває на етапі

фундаментальної зміни філософії митної справи. Проведений аналіз дозволив виокремити ключові відмінності між застарілими підходами та новими вимогами, що диктуються процесом євроінтеграції. Порівняльну характеристику традиційної та перспективної моделей митного контролю відображено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Трансформація парадигми митного контролю України

Параметр порівняння	Традиційна модель (фіскальна)	Перспективна модель (сервісна/ЄС)
Основна мета	Наповнення бюджету будь-якою ціною	Сприяння торгівлі та безпека ланцюгів постачання
Місце контролю	Переважно фізичний огляд на кордоні	Пост-митний аудит та документальні перевірки
Суб'єкти ЗЕД	Суцільна перевірка (підозра до всіх)	Категоризація (довіра до АЕО та спрощення)
Методи аналізу	Суб'єктивне рішення інспектора	АСУР

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Дані табл. 2.5 демонструють зміщення акценту з тотального фізичного контролю на інтелектуальний аналіз та аудит, що є базовою вимогою Митного кодексу ЄС (UCC).

Таким чином, успішна модернізація митного контролю в Україні залежить від синергії правових та технологічних факторів. Прийняття нового Митного кодексу України, що базується на положеннях UCC, у поєднанні з повноцінним розгортанням інтелектуальних систем аналізу ризиків, дозволить остаточно трансформувати митницю з фіскального бар'єра у сервісну установу. Це не лише забезпечить виконання вимог розділу 29 щодо вступу до ЄС, а й створить фундамент для стійкого економічного зростання в післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження підтверджує, що стратегічний курс України на повноцінне членство в митному союзі ЄС вимагає не лише нормативної адаптації, а й технологічної модернізації процедур контролю. Основні наукові та практичні результати роботи полягають у такому:

1. Історичний розвиток митної справи, а отже і митного контролю, в усі часи був нерозривно пов'язаний з розвитком торгівлі та демонструє поступову еволюцію від простих форм стягнення торговельних зборів до сучасної багатофункціональної системи державного контролю. На кожному історичному етапі митний контроль виконував важливі фіскальні, регулятивні, захисні та безпекові функції.

Сучасний етап розвитку митного контролю можемо охарактеризувати орієнтацією на міжнародні стандарти, цифровізацію процедур, баланс між спрощенням торгівлі та посиленням безпеки, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграції України.

2. Встановлено, що митний контроль є багатогранною категорією, сутність якої еволюціонувала від простої процедурної діяльності щодо перевірки вантажів до складної динамічної системи регулятивно-наглядових заходів. Аналіз генезису поняття підтвердив перехід від об'єктного та процедурного підходів до глобалізаційного, який базується на міжнародних стандартах безпеки ланцюгів постачання та пост-митному аудиту.

Доведено, що сучасний митний контроль має дуалістичну природу: він одночасно виступає інструментом захисту економічного суверенітету (бар'єрна функція) та стимулятором міжнародної інтеграції (фасилітаційна функція). Це вимагає від митних органів забезпечення балансу між суворістю нагляду та необхідністю спрощення митних формальностей для легального бізнесу.

З'ясовано, що система принципів митного контролю є фундаментом для побудови прозорих відносин між державою та суб'єктами ЗЕД. Ключовим вектором розвитку є перехід до ризик-орієнтованого контролю, де основна

увага зміщується на вибіркові перевірки, що базуються на автоматизованому аналізі ризиків (АСУР).

Обґрунтовано, що алгоритм митного контролю є чітко регламентованою послідовністю етапів – від попереднього декларування до пост-митного аудиту. Така структура дозволяє мінімізувати суб'єктивний чинник, прискорити товарообіг та забезпечити ефективне виконання фіскальної, правоохоронної та захисної функцій держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

3. Нормативно-правове регулювання митного контролю в Україні становить складну ієрархічну систему, яка гармонізує національне законодавство з глобальними стандартами безпеки та фасилітації торгівлі. Сучасна архітектура цієї системи демонструє високу адаптивність до викликів воєнного стану, забезпечуючи баланс між спрощенням гуманітарних процедур та посиленням контролем за стратегічними вантажами через активну цифровізацію митних процесів. Подальша трансформація галузі спрямована на повну синхронізацію правового поля з вимогами ЄС та розробку нового Митного кодексу для побудови прозорого й «розумного» контролю.

4. Доведено, що модернізація митного контролю в Україні в умовах євроінтеграції перейшла від етапу декларативних планів до практичної реалізації моделі «Smart Customs». На основі аналізу показників 2021–2025 рр. встановлено, що цифровізація процедур (зокрема впровадження NCTS Фази 5 та систем АСМО 2.0/АСУР 2.0) дозволила забезпечити рекордне наповнення бюджету (716,1 млрд грн у 2025 р.) навіть за умов лібералізації режиму контролю та значної частки пільгового імпорту.

Встановлено, що ключовим фактором ефективності сучасного контролю є розвиток пост-митного аудиту. Показник результативності СУР у цьому сегменті на рівні 78% свідчить про спроможність митних органів ефективно ідентифікувати порушення без створення бар'єрів на кордоні. Це підтверджує гіпотезу дослідження про те, що гармонізація українського законодавства з Митним кодексом ЄС (УСС) та технічними стандартами MASP-C є безальтернативним шляхом до створення безпечного та прозорого митного

середовища.

5. Розгляд особливостей адаптації митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу показав, що Україна досягла 96% прогресу у виконанні митних зобов'язань Угоди про асоціацію, перейшовши до повної імплементації норм Митного кодексу ЄС (UCC) та підготовки нової редакції національного Митного кодексу. Успішно впроваджено європейські ІТ-системи (NCTS, ICS2, AES) та зроблено перехід на модель даних EUCDM, що забезпечує технічну сумісність із митним простором ЄС. Запроваджено систему митних авторизацій та розширено програму Авторизованого економічного оператора, що базується на принципах прозорості та партнерства з бізнесом. Перехід до ризик-орієнтованого підходу підтвердив свою дієвість – у 78% випадків застосування СУР було виявлено невідповідності, що дозволяє поєднувати безпеку з прискоренням торгівлі.

Попри виклики воєнного стану, сформовано фундамент для повноправного членства в митному союзі ЄС через інституційну модернізацію та автоматизацію процесів за стандартами MASP-C.

6. У ході дослідження викликів та перспектив митного контролю встановлено, що головним вектором розвитку системи до 2030 року є перетворення митниці на сервісно-орієнтованого партнера бізнесу. Ключовими викликами визначено безпекові ризики воєнного стану та необхідність подолання корупційних чинників через автоматизацію. Перспективним шляхом вирішення цих проблем є прийняття нового Митного кодексу України, який забезпечить правове підґрунтя для цифрових трансформацій, масштабування інституту АЕО та впровадження спільного контролю з країнами ЄС. Впровадження моделі «Smart Customs» дозволить забезпечити баланс між спрощенням процедур торгівлі та надійним захистом економічної безпеки держави. Перспективи модернізації митного контролю безпосередньо залежать від якості нового митного законодавства. Прийняття нового Митного кодексу забезпечить перехід від застарілих фіскальних методів до сервісно-орієнтованої моделі, де контроль ґрунтується на автоматизованому аналізі ризиків та довірі

до сумлінних учасників ЗЕД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленко О. В., Назаров О. В. Організація митних процедур в Україні в умовах євроінтеграції // Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 68 – 69.
2. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодошук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4 – 9.
3. Історія митної діяльності: Україна в міжнародних митно-торговельних мережах / К.М. М. Колесников, Д. В.Архірейський, О. О. Дячок, О. В. Морозов [та ін.] ; за ред. Л. В. Деркача і В. В. Ченцова ; 2-ге вид. зі змін. і допов. Дніпро : УМСФ, 2019. 282 с. (Серія «Митна політика»).
4. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті : наукове видання / К. М. Колесников (керівник авторського колективу), Д. В. Архірейський, О. О. Дячок, О. В. Морозов, С. В. Шуляк та ін. Одеса: Пласко, 2010. 541 с.
5. Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І. Митна справа: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
6. Історія розвитку митної справи України / Державна митна служба України: офіційний сайт. URL : <https://customs.gov.ua/en/istoriya> (дата звернення 09.04.2026)
7. Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. М. Морозов, Г. М. Виноградов та ін.; [за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова; вступне слово О. Б. Єгорова]. Київ: Знання, 2006. 606 с.
8. Колесников К. М. Кадрове забезпечення торговельно-митної інфраструктури античних держав Північного Причорномор'я. *Грані*. 2007. № 3 (53). С. 3–8.
9. Колесников К. М. Митна діяльність у Тірі, Ольвії та Херсонесі: джерела права. *Грані*. 2008. № 5 (61). С. 3–9.

10. Колесников К. М. Митні відносини в Північному Причорномор'ї римської доби: проблеми інтерпретації. Дніпропетровськ : АМСУ, 2012. 363 с.
11. Митний Кодекс України. Порівняння редакцій. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12/ed19940224/comp19920617#:~:text>
12. Коломієць Г. Європейські стандарти митного контролю та їх вплив на митну безпеку України. *Development Service Industry Management*. 2023. 4. С. 222–226. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-4\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-4(33))
13. Митний кодекс України від 12.12.1991 р. № 1970-XII (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12/ed20080516/find?text> (дата звернення 02.04.2026)
14. Про затвердження Правил митного контролю за переміщенням через митний кордон України суден закордонного плавання: Наказ Держмитслужби України від 29.06.1995 р. № 283 (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0217-95/ed20010207/find?text> (дата звернення 02.04.2026)
15. Про затвердження Порядку здійснення митного контролю товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України з використанням повітряних суден: Наказ Держмитслужби України від 29.08.2001 р. № 579 (втратив чинність). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0790-01/ed20040514/find?text> (дата звернення 02.04.2026)
16. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 28.03.2026).
17. Головай Н. М., Погріщук Г. Б. Митний контроль за переміщенням товарів і особистих речей пасажирів: теоретичний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-30>
18. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) від 18.05.1973 р. № 995_643. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text

19. Про встановлення Митного кодексу Союзу. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 09.10.2013 № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_00913?find=1&text=митний+контроль#w2_1 (дата звернення 30.03.2026)
20. *Гребельник О. П.* Митна справа : підручник. 4-те вид., оновл. та доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 472 с.
21. *Шонія Б. Г.* Адаптація митного законодавства України до норм Європейського Союзу. *Академічні візії*. 2023. Випуск 22. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8382168>
22. *Кормич Б. А., Коваль Н. О.* Митне право : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2021. 132 с.
23. *Міщенко І. В., Гармаш А. І.* Митний контроль в Україні: сутнісні характеристики та термінологічний дискурс. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 85-91. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i88.3063>
24. *Резнік Н. П., Боштан А. Л.* Особливості здійснення митного контролю в Україні у період війни. *Молодий вчений*. 2022. № 11. С. 103-107. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-11-111-22>
25. *Андрейків Т. Я.* Система управління митними ризиками в Україні та напрями її удосконалення // Сучасні виклики та тенденції розвитку фінансової системи: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2024. С. 28 –32.
26. *Ковальова М. Л.* Принципи та особливості системи митного контролю в ЄС. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 17. С. 13-17.
27. *Бардаш С. В., Новак О. С.* Ідентифікація сутності та загальних принципів митного контролю. *Фінанси та оподаткування*. 2020. №4. С. 38-44. URL : https://www.researchgate.net/publication/348552185_Identification_of_the_Essence_and_General_Principles_of_Customs_Control/fulltext/6003ae7692851c13fe17f4b4/Identification-of-the-Essence-and-General-Principles-of-Customs-Control.pdf (дата звернення 02.04.2026)

28. Соколенко О. Л. Принципи митного контролю товарів, які переміщуються через митний кордон України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 3(21). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-804-816](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-804-816)
29. Григорчук М. В. Актуальні питання щодо здійснення митного контролю в Україні // *Соціологія права*. 2024. Випуск 1–2 (46–47). С. 23 – 26. DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-1-2.4>
30. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. ратифікована Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 30.03.2026)
31. Рамкові стандарти безпеки та спрощення міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації від 01 червня 2005 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU05120> (дата звернення 30.03.2026)
32. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30. 08. 2022 р. № 2555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text> (дата звернення 30.03.2026)
33. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів: Указ Президента України від 17.05.2002 р. № 466/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2002#Text> (дата звернення 30.03.2026)
34. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення 01.03.2026)
35. Про Митний тариф України: Закон України від 19 жовтня 2022 р. № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (дата звернення 30.03.2026)
36. Шевченко Л. Г. Правове регулювання гуманітарних вантажів у митному законодавстві України // Проблеми права і правозастосування в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2023. С. 58–63.

37. *Гаращук В. М., Дмитрик О. О., Федчишин С. А.* Переміщення товарів через митний кордон України: оновлення змісту основних категорій. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-198-210](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-198-210)
38. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C): затверджений Рішенням Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами та введено в дію наказом Міністерства фінансів України від 09.02. 2024 р. № 63. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_%E2%84%9663_%D0%B2%D1%96%D0%B4_09_02_2024.PDF (дата звернення: 08.04.2026).
39. Митна політика. Оф. сайт .міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/customs-policy> (дата звернення: 25.03.2026).
40. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну» за IV квартал 2025 року: Оф. сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%20%D0%86V%20%D0%BA%D0%B2%202025.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).
41. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik-2.pdf (дата звернення: 26.03.2026).
42. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).

43. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).
44. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-2025-UA_web.pdf (дата звернення: 26.03.2026).
45. Державний бюджет України. Оф. сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov> (дата звернення: 26.03.2026)
46. Веб-сайт URL: <https://business.rayon.in.ua/news/589182-na-zakarpatti-zapustili-pilotniyu-proekt-mitnitsya-u-smartfoni> (дата звернення: 24.02.2026).
47. Шокало В. С. Функціонування митних органів через призму діджиталізації. *Академічні Візії*. 2025. Випуск 39. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635265>
48. Гапонюк М. А., Бороденко Т. М. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 26. С. 54-62.
49. Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, порядок і умови застосування її систем, затверджене Наказом Міністерства фінансів України 19 травня 2023 року № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-23#Text> (дата звернення: 24.02.2026).
50. Рудніченко Є. М., Кримчак Л. А., Гавловська Н. І., Ядуха С. Й., Лісовський І. В. Взаємодія вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з митними органами в умовах цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020, № 2. С. 141-144.
51. Борса В. В., Терейчик Ю Р. Цифровізація митниці як чинник розвитку міжнародної торгівлі. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024, № 2 (14). С. 355-367. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/351/284> (дата звернення: 24.02.2026).
52. Тіньовий звіт щодо прогресу України у наближенні до Розділу 29 «Митний Союз». 2025. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/shadow-report2/> (дата звернення: 26.03.2026)

53. Customs in The 21st Century: Enhancing Growth and Development through Trade Facilitation and Border Secur. June 2008. URL : https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/key-issues/customs-in-the-21st-century/annexes/annex_ii_en.pdf?la=en (дата звернення 05.04.2026)
54. Гончаренко В. В., Пожар А. А. Митна система України в процесі євроінтеграції: адаптація до норм та практик європейського союзу. *Економіка та суспільство*. 2026. Випуск 84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-76>
55. Биков І. О. Українська митниця та стандарти ЄС (адміністративно-правове дослідження): монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 224 с.
56. Regulation (EU) № 952/2013 laying down the Union Customs Code. European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng> (дата звернення: 05.04.2026).
57. EU Customs Strategy. European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/eu-customs-strategy_en (дата звернення: 05.04.2026).
58. The EU Customs Union. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/the-eu-customs-union/> (дата звернення: 05.04.2026).
59. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань адміністративної відповідальності за порушення митних правил, уточнення порядку виконання окремих митних процедур та усунення термінологічних неузгодженостей: Закон України від 25.03.2025 р. № 4323-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4323-20#Text> (дата звернення: 08.04.2026).
60. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу. Закон України № 3926-IX від 22.08.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20>. (дата звернення: 07.04.2026).

61. *Піняк М. І., Кокарча Ю. А.* Реформування митного законодавства України в умовах євроінтеграції. *Нове українське право*. 2022. Випуск 6. Том 2. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.16>
62. *Пожар А. А., Гончаренко В. В.* Митна система України в процесі євроінтеграції: адаптація до норм та практик Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. 2026. Випуск 84. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7635/7608>
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-76>
63. *Дейнеко І. В.* Вплив євроінтеграційних процесів на митне законодавство України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 03. Ч. 2. С. 83 – 88. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.12> (дата звернення 30.03.2026)
64. *Гринюк Р. В.* Міжнародно-правове регулювання митного контролю в умовах надзвичайних ситуацій // Проблеми міжнародного права і глобалізації: матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. Київ: НАН України, 2023. С. 45–50.
65. *Ковальчук О. М.* Адаптація митного законодавства України до європейських стандартів в умовах воєнного стану. *Вісник Університету митної справи та фінансів*. 2023. № 4. С. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1234567>.
66. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9.10.2013 р. про встановлення Митного кодексу Союзу від 09.10.2013 № 952/2013. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13/ed20131009#n70 (дата звернення 02.04.2026)
67. *Гарбінська-Руденко А. В., Глух М. В.* Актуальні питання адаптації митного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Випуск 1, частина 2. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.30>
68. Аналітичний звіт щодо стану цифровізації митних процедур та впровадження NCTS: Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/ukrayinskii-biznesotrimaie-bilshe-chasu->

dliа-perekhodu-na-nastupnu-versiiu-mitnogo-bezvizu-ncts-faza-6-2378 (дата звернення: 07.04.2026).

69. Шевчук А. О. Рамкові стандарти безпеки як ефективний інструмент спрощення митних процедур. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/168a3987-c907-489c-aa68-07fde6d1bac1/content>

70. Науменко Я. Ю. Нормативно-правове регулювання митного контролю // Проблеми реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права в Україні: матеріали конференції. Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2024. С. 94 – 97.

71. Царук А. В., Бречка М. Ю. Правове регулювання митного контролю в Україні // Global trends in science and education: the 12th International scientific and practical conference. Kyiv, SPC “Sci-conf.com.ua”, 2025. С. 1388 – 1390.

72. Програма з управління державними фінансами в Україні (EU4PFM). Оф. сайт .міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/eu4pfm> (дата звернення: 25.03.2026).

73. Результати «митного безвізу»: 136,2 тис. транзитних декларацій, з яких 94 тис. – у 2024 р. Оф. сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/rezultati_mitnogo_bezvizu_1362_tis_tranzitnikh_deklaratcii_z_iakikh_94_tis_u_2024_r-4988 (дата звернення: 25.03.2026).

ДОДАТКИ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

за темою:

Удосконалення митного контролю України в умовах євроінтеграції

Онасенко Яна Юріївна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ УНІВЕРСИТЕТУ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Міжнародна науково-практична конференція
«ЦИФРОВЕ СУСПІЛЬСТВО: МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ,
УПРАВЛІННЯ, ФІНАНСИ ТА СОЦІУМ»
24 квітня 2026 р.

До участі запрошуються науковці, здобувачі вищої освіти, представники підприємств, установ, організацій, бізнесу, установ та організацій – міжнародних партнерів університету.

Робочі мови конференції: українська, англійська.

Тематичні напрями	Контакти тематичних напрямів
<p>✓ Цифрові технології у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку</p>	<p>Губа Марія Олександрівна, к.е.н., доц., доцентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування e-адреса: mariya-guba@ukr.net тел.: +380675214545</p>
<p>✓ Міжнародні економічні відносини: цифровий формат</p>	<p>Грачевська Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцентка кафедри міжнародних економічних відносин e-mail: persefona01@i.ua тел.: +380661575712</p>
<p>✓ Трансформація менеджменту в умовах диджиталізації</p>	<p>Івашина Олександр Флорович, д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту ЗЕД e-mail: ivashina_aleks@ukr.net тел.: +380963354726.</p>
<p>✓ Інноваційні технології публічного управління в цифровому суспільстві</p>	<p>Борисенко Ольга Петрівна, д.держ.упр, проф., професорка кафедри публічного управління та митного адміністрування e-mail: konf081025@gmail.com тел.: +380973674432</p>

Критенко О. О., к.держ.упр.,
доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів
Онасенко Я. Ю., студентка
Університету митної справи та фінансів

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ: ЦИФРОВИЙ ВИМІР ДЛЯ УКРАЇНИ

У процесі інтеграції України до європейського економічного простору цифровізація митної сфери набуває пріоритетного значення в державній політиці. Вона виходить за межі технічної модернізації та виступає комплексною реформою, спрямованою на формування нової моделі управління, що базується на принципах відкритості, доброчесності та взаємодії з бізнесом. Реалізація цифрових трансформацій у митній сфері є необхідною передумовою інтеграції до митного простору ЄС та важливим фактором активізації міжнародної торгівлі.

Державна митна служба України впроваджує інноваційні технології, які докорінно змінюють підходи до митного контролю, встановлюючи нові стандарти прозорості, швидкості та ефективності. Інноваційні технології митного контролю спрямовані на цифровізацію, автоматизацію та підвищення безпеки кордонів. Ключовими напрямками є штучний інтелект для аналізу ризиків, блокчейн для прозорості документів, електронне декларування, автоматичні сканери вантажів та багаторівневий відеоконтроль у режимі реального часу [3]. Це значно прискорює оформлення товарів та зменшує людський фактор.

За результатами нашого дослідження до основних інновацій в митній сфері, які дозволяють підвищити ефективність митного контролю можемо віднести:

- 1) штучний інтелект (AI) та Big Data (автоматизована система аналізу ризиків використовує алгоритми для миттєвого виявлення підозрілих операцій);
- 2) блокчейн (забезпечує цілісність та прозорість митної документації, унеможливорюючи фальсифікацію даних);
- 3) електронне декларування та «безпаперова» митниця (понад 90% декларацій у країнах ЄС подаються в електронному вигляді, що пришвидшує митні процедури);
- 4) інноваційні скануючі системи (використання сучасних рентген-систем та сканерів для перевірки вантажів без відкриття контейнерів);
- 5) митниця в режимі Live (впровадження систем відеофіксації на кордоні для моніторингу процесів у реальному часі, а також використання індивідуальних портативних відеокамер під час митного оформлення);
- 7) інститут уповноважених економічних операторів (надає можливість спрощення митних процедур для компаній, які довели свою надійність) [1, 2, 3].

Ці технології дозволяють перетворити митницю на сервісну службу, скорочуючи

Продовження додатка А

час оформлення до кількох хвилин. Ключовим елементом є забезпечення миттєвої передачі відеоданих до централізованого моніторингового центру, що дозволяє здійснювати оперативний контроль, реагування та зберігання інформації, при цьому технічні характеристики обладнання унеможливають втручання у відеозаписи. Очікується, що реалізація цієї системи сприятиме підвищенню прозорості митного контролю, запобіганню правопорушенням, а також захисту посадових осіб від необґрунтованих звинувачень.

Поряд із позитивними ефектами впровадження цифрових інновацій супроводжується виникненням нових викликів і проблем.

Недостатня інтеграція українських митних інформаційних систем із міжнародними платформами ускладнює обмін даними та процедури транскордонної торгівлі, що зумовлює необхідність їх гармонізації зі стандартами ВМО та ЄС. Водночас актуалізується проблема кібербезпеки, оскільки зростання обсягів цифрових даних потребує впровадження комплексних механізмів захисту та сучасних технологій забезпечення їх цілісності. Додатковим викликом є недостатній рівень цифрових компетентностей персоналу, що обумовлює потребу у підвищенні кваліфікації фахівців для ефективної реалізації інноваційних рішень [4].

Отже, цифровізація митного контролю України є стратегічним напрямом модернізації публічного управління в умовах євроінтеграції. Ефективне впровадження інноваційних технологій за умови подолання наявних викликів сприятиме підвищенню прозорості, безпеки та ефективності митної системи. Це, у свою чергу, забезпечить інтеграцію України до європейського митного простору та посилення її конкурентоспроможності у сфері міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Митниця в режимі Live: стартує впровадження багаторівневої системи відеонагляду на кордоні. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/mitnitsia-v-rezhimi-live-startuie-vprovadzhennia-bagatorivnevoyi-sistemi-videonagliadu-na-kordoni-2178> (дата звернення 03.04.2026)

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 2016 р. № 370: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2025 р. № 586. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp250586> (дата звернення 04.04.2026)

3. Борса В. В., Теребейчик Ю. Р. Цифровізація митниці як чинник розвитку міжнародної торгівлі. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024. №2(14). С. 355 – 367.

4. Рум'янцева К. Є., Головай Н. М., Руденко В. В. Розвиток інформаційних технологій у митній сфері. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14783876>

Історичні етапи розвитку митної справи

Період	Характеристика етапу	Ключові особливості	Значення для розвитку митної справи
Докиївський період (V ст. до н.е. – VIII ст. н.е.)	Зародження митної справи	- розвиток морської торгівлі - емпорії - поява митних платежів у якості фіскального інструмента - контроль ключових товарів - пільги	Формування первинних форм митного оподаткування
Період Київської Русі та монголо-татарського панування (XI–XVII ст.)	Феодалний етап	- множинність митних зборів - регулювання торгівлі та мит міжнародними договорами - закладення основ державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності	Розвиток мита як джерела доходів держави, а також як інструмента контролю за територією та зміцнення держави
Період запорізького козацтва – Гетьманщини (XVI ст. – перша половина XVIII ст.)	Централізація митної політики	Формування державних митних органів; політика протекціонізму	Перехід до державного регулювання торгівлі
Період входження українських земель до російської імперії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.)	Індустріальний розвиток	Уніфікація тарифів; активізація міжнародної торгівлі	Закладення основ сучасної митної системи
Період перебування України у складі СРСР (1917 – 1991 рр.)	Централізована модель	Державна монополія на зовнішню торгівлю; обмежені функції митниці	Підпорядкування митної справи плановій економіці
Період становлення незалежності України та розвитку суверенної держави 1991 р. – дотепер	Формування та розвиток митної системи незалежної України	Створення національної митної системи; прийняття законодавства; інституційні реформи; модернізація (електронна митниця); євроінтеграція; функціонування в умовах війни	Становлення сучасної митної служби, її адаптація до міжнародних та європейських стандартів

Джерело:

узагальнено

автором

за

[2–10]

SWOT-аналіз системи митного контролю в Україні

